

III RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 3.

1926. a.

III Riigikogu koosolek 6. juulil 1926. a.
kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, välisminister **A. Piip**, sõjaminister **J. Soots**, põllutööminister **H. Laretei**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **O. Amberg**, kohtuminister **T. Kalbus**.

Välisesitajate looshis: Eesti saadik Inglismaal **dr. O. Kallas**, Eesti saadik Prantsusmaal **K. R. Pusta**, Eesti saadik Lätis ja Leedus **J. Seljamaa**, Eesti saadik Rootsis **E. Virgo**, Eesti saadik Poolas **dr. J. Lepik**, Eesti charge d'affaires Roomas **A. J. Jürgenson**, Eesti saatkonna sekretär Leedus **dr. H. Lohk**, välisministeeriumi poliitilise osakonna juhataja **A. Schmidt**, Vene saadik **A. Petrovsky**, Rootsi konsul **Johannson**.

Päevakord:

1. Riigi majapidamise aruande komisjoni valimine — vanematekogu ettepanek.

2. Riigikontrolöri esitis kontrollnõukogu liikme Johannes Suija ametist vabastamise asjas.

3. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

4. Perekonnaseisu seaduse maksmapanemise tähtaja pikendamise seadus — kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

5. Tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seadus — rkl. L. Johanson'i ettepanek.

6. Palga alammäära seadus — rkl. L. Johanson'i ettepanek.

7. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — Riigikogu liikmete J. Sepa, J. Mürgi, K. Tamme, P. Järv'e ja K. Tonkman'i ettepanek.

8. Põhiseaduse §§ 36. ja 51. muutmise seadus — tööerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

9. Riigiametnikkude, -teenijate ja -tööliste ühekordse palgalisa seadus — Eesti tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

10. Põllumajandusliku inventari laenu seadus — rkl. O. Köstri ettepanek.

11. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — tööerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

12. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse täiendamise seadus — tööerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

13. Koosseisu komisjoni esitis Riigikogu liikmete Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i vahiallajätmise kohta.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**, pärast abisekretär **K. Kornel**.

Koosolek algab kell 17.12 min.

1. Päevakorra Juhataja **R. Penno**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.
Päevakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud.

J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, võtta esimeseks päevakorra-punktiks komisjonide täiendavad valimised.

Abisekretär **K. Kornel**: Riigikogu juhatusel nimel panen ette, täiendada päevakorda järgmiste punktidega: 1) riigi majandusnõukogu liikmete valimine, 2) Riigikogu esitajate valimine statistika nõukogusse, 3) Riigikogu esitajate valimine kultuurkapitali nõukogusse. Mahutada need punktid päevakorra etteotsa.

A. Grimpel (tp): Ma teen ettepaneku, p. 4, tähendab perekonnaseisu seaduse maksmapanemise tähtaja pikendamise seadus, paigutada viimaseks päevakorra-punktiks. See seadus on juba olulise tähtsuse kaotanud, sest perekonnaseisu seadus on maksuma hakanud. Sellepärast võiks 4-da päevakorra-punkti paigutada viimaseks ja 13. päevakorra-punkti, tähendab koosseisu komisjoni esitis rkl. Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i vahiallajätmise kohta, paigutada päevakorras neljandale kohale.

Juhataja **R. Penno**: Päevakorra kohta on tehtud järgmised ettepanekud: Juhatusel nimel on rkl. Kornel'i poolt ettepanek, võtta päevakorda veel järgmised punktid: 1) riigi majandusnõukogu liikmete valimine, 2) Riigi-

kogu esitajate valimine statistika nõukogusse, 3) Riigikogu esitajate valimine kultuurkapitali nõukogusse.

Rkl. Voiman'i poolt on ettepanek, võtta päevakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised. Sel puhul jääks juhatuse ettepanek II, III ja IV päevakorra-punktiks.

Rkl. Grimpel'i poolt on ette pandud, päevakorra neljas punkt — perekonnaseisu seaduse maksmapanemise tähtaja pikendamise seadus — paigutada päevakorra lõppu ja p. 13-nes — koosseisu komisjoni esitis Riigikogu liikmete Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i vahiallajätmise kohta — paigutada päevakorra 4-da punkti alla.

Hääletamise korra kohta ettepanekuid ei tehta, siis panen ettepanekud üksikult hääletamisele.

Hääletamisele tuleb rkl. Voiman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb juhatuse ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Edasi tuleb hääletamisele rkl. Grimpel'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Seega on päevakord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäriil teadaande korras.

2. Tervitus-telegrammide ettekandmine. Sekretär **J. Piiskar:** Riigikogule on tulnud järgmised telegrammid:

1) Tartu „Eesti nädala“ korraldavalt komiteelt: „Härra Riigikogu esimehele. Tartu „Eesti nädala“ korraldav komitee tervitab uut Riigikogu ja soovib talle jõudu riiklikus töös, uskudes ja lootes, et Riigikogu kõige energilisemaid samme astub, mis viivad meid majanduslikule iseseisvusele“.

2) Koolinoorsoo keskliidult Riigikogule. „Noorsoo suurpidustustest osavõtjailt palume Teid vastu võtta kõige suurem lugupidamise avaldus“.

3. Teadaandmine muudatuse kohta Riigikogu koosseisu. Tagasi on astunud Riigikogust 1. juulil 1926. a. Alma Ostra-Oinas — Eesti sotsialistliku tööliste partei Pärnumaa valimisringkonna nimekirja järgi.

Riigikogu töödest osa võtma kutsutud Eduard Kink.

4. Teadaandmine komisjonidesse antud Riigikogu juhatuse poolt on antud firmadeseadus — üldkomisjoni, kaubandus-

seaduseelnõude registri seadus — üld-
kohta. komisjoni, nisu- ja maisijahu ning manna müügi seadus — rahaasjanduse komisjoni. Peale selle Vabariigi Valitsuse teadaanne eelarve-seaduse § 34. põhjal määratud eelkrediitide asjus on antud kodukorra komisjoni käiguandmise küsimuse selgitamiseks.

5. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosseisule puudumiste kohta juunikuul. Sekretär **J. Piiskar** kannab ette ülaltähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 3, lisa nr. 4).

6. Komisjonide täiendavad valimised. Juhataja **R. Penno:** Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt on ettepanek tehtud,

valida: 1) väliskomisjoni rkl. K. Freiberg'i asemele rkl. K. Ast; 2) kodukorra komisjoni rkl. P. Schütz'i asemele rkl. A. Rei; 3) sotsiaalkomisjoni rkl. P. Schütz.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ette pandud kandidaadid valitud vastavatesse komisjonidesse.

7. Riigi majandusnõukogu liikmete valimine. Majandusnõukogu liikmeteks on ette pandud

valida: 1) põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt rkl. Tonkman ja rkl. Mürk. 2) Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — rkl. Virma ja rkl. Eilman. 3) Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — rkl. Veiler. 4) Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — rkl. Tõnisson. 5) Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduuse Riigikogu rühma poolt — rkl. Loosalu. 6) Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt — rkl. Martinson. 7) Vene rahva ühendatud Riigikogu rühma ja Balti-Saksa erakonna nimekirjade järgi valitud Riigikogu liikmete Hasselblatt'i ja Schilling'i poolt — rkl. Kurtschinsky.

(L. Raudkepp, krst annab juhatajale ettepaneku kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma kandidaadi kohta.) Pean tähendama, et esitatud on 10 kandidaati. (K. Virma, stp: Kes on viimane kandidaat?) Viimase kandidaadi on rkl. Raudkepp ette pandud kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt. Seaduse järgi on õigus valida riigi majandusnõukogusse 10 liiget ja kandidaate pole ka rohkem esitatud, kui kümme.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta? (Hüüded: Korraga!) Panen ette pandud kandidaadid korraga hääletamisele.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on valitud ettepanud Riigikogu liikmed riigi majandusnõukogu liikmeteks.

8. Riigikogu esitajate valimine statistika nõukogusse. Seaduse järgi kuulub statistika nõukogusse kolm Riigikogu esitajat. Ette pandud on järgmised kandidaadid: põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt rkl. Hünerson, Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt rkl. Martna, asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt rkl. Lehtman.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta. (Hüüded: Korraga!) Panen ettepanud kandidaadid korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanud Riigikogu esitajad statistika nõukogusse valitud.

9. Riigikogu esitajate valimine kultuurkapitali nõukogusse. Seaduse järgi kuulub kultuurkapitali nõukogusse kolm Riigikogu esitajat. Ette pandud on järgmised kandidaadid: põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt rkl. Hünerson, Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt rkl. Jonas, tööerakonna Riigikogu rühma poolt rkl. Anderkopp.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta. (Hüüded: Korraga!) Panen ettepanud kandidaadid korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanud Riigikogu esitajad kultuurkapitali nõukogusse valitud.

10. Riigi majapidamise aruande komisjoni valimine — varematega ettepanek. (Vahelhüüded: Jagaja?) Kuna Riigikogu kodukorra § 18. seletuses riigi majapidamise aruande komisjoni jagaja on kindlaks määratud, võivad Riigikogu liikmed teha ettepanekuid sellele vastavalt. Riigi majapidamise aruande komisjoni jagaja kohta, peale selle, mis meie leiame kodukorra § 18. seletuses, teisi ettepanekuid tehtud ei ole, seega oleks jagaja 11 kindlaks määratud.

Riigi majapidamise aruande komisjoni liikmeteks on ette pandud: Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — Freiberg, Jõeäär. Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — Liigand. Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — Juhkam. Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt — Sepp, Holberg. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma

poolt — Grimpel. Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt — Sikkar.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta. (Hüüded: Korraga!) Nimele ettelugemist ei soovita. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on valitud riigi majapidamise aruande komisjon.

11. Riigikontrolöri esitamine — Riigikogu otsustab vabastada Johannes Suija kontrollnõukogu liikme kohalt tema oma palvel, arvates 1. juulist 1926. a. — on Riigikogu liikmetele kätte saadetud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on riigikontrolöri esitis vastu võetud.

12. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek. J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, anda maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus maakomisjoni.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

(Sekretäri kohale asub abisekretär K. Kornel.)

13. Perekonnaseisu seaduse maksmapanemise tähtsuse pikenemise seadus — I lugemisel. L. Raudkepp (krst): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu, mis meie poolt esitatud, võtta arutamisele I lugemisel. Põhjendan seda järgmiselt: Perekonnaseisu seadus, mis hiljuti maksma hakkas, on laia ulatusega. Nende andmete järgi, ja neid ei ole vähe, mis meil olemas, võib oletada, et perekonnaseisu seadus ei vasta meie rahva enamusele, ta hingeelu nõuetele, vaadetele, milles on õige palju traditsioone olemas. Rahvast aga hingeliselt ja usuliselt lahti kiskuda mineviku traditsioonidest ei ole kerge töö, nagu seda minevik näidanud. Peale selle on sellel seaduseelnõul väga palju puudusi. Seaduses on olemas paragrahv, mille järgi vaimulikult, kes nõus ei ole perekonnaseisu seaduse registreerimist oma peale võtma, võetakse arhiiv ära. Mis see tähendab? See tähendab, et riik tahab oma kätte võtta vaimulikkudelt ka kirikuliiikmete nimekirja. Ilma koguduse liikmete nimekirjata ei või aga kogudus olla. Nii on koguduse nõukogud ja õpetajad otsus-

tanud neid arhiive riigile mitte välja anda või anda ainult sel korral, kui vägivallega võetakse. Nii on siin konflikt väga võimalik. Ma räägin üsna avalikult nendest väljavaadetest, mis tekkinud. See seaduseelnõu, mis meie poolt esitatud, on muidugi hiljaks jäänud ja kui ta I lugemisel vastu võetakse, siis võib juba II lugemisel teda redaktsiooniliselt parandada.

Perekonnaseisu seadus, nii nagu ta hiljuti vastu võeti, suurendab väljaminekuid tuntuvalt, kuna aga kogudused seni seda tööd odavamalt ja sama hästi toimetasid. Selle järgi võib arvata, et ei ole mingisugust vajadust suurt ametkonda palgata, nagu seda näeme Tallinnas. Tallinn palub riigilt üle poole miljoni ametnikkude palkamiseks. (J. Vain, stp: Ettepaneku põhjendamiseks on 3 minutit aega.) Juhatajaks on härra Penno, aga mitte härra Vain. Minul on veel üks minut aega kõnelelda.

Kui tahetakse registreerimist sarnase paberirohkusega läbi viia, nagu see praeguses perekonnaseisu seaduses on kavatsatud, siis läheb asjaajamine väga kulukaks ja takistavaks ning koormavaks. Ja meie võime kindlad olla, et endine korraldus suudab kodanikkudele palju rohkem meeldida.

Juhataja **R. Penno**: Kõneleja, Teie kõneaeg on täis.

L. Raudkepp (krst): Kõike seda arvesse võttes esitasime käesoleva seaduseelnõu, ja mina teen ettepaneku, võtta ta I lugemisele, komisjoniandmiseks pole mõtet.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Raudkepi poolt on tehtud ettepanek, asuda perekonnaseisu seaduse maksmapanemise tähtaja pikendamise seaduse I lugemisele. Asun hääletamisele. (K. Virma, stp: Ei ole tarvis hääletada.) Riigikogu kodukorra § 47. põhjal ei ole tarvidust käesolevat ettepanekut hääletamisele panna. Riigikogu asub käesoleva seaduseelnõu I lugemisele. Sõna on aruandjana rkl. Raudkepil.

Aruandja **L. Raudkepp**: Osalt nime-tasin ma juba neid raskusi, mis on tekitanud perekonnaseisu seadus, mis mõne päeva eest maksmata hakkas. Neid raskusi võib kokku võttes järgmiselt iseloomustada. Kui meie esmalt küsime, kas kirik oma registreerimisega ei täitnud perekonnaseisu registreerimist küllalt täpselt, küllalt otstarbekohaselt, siis tuleb seda igatahes eitada. On ju võimalus olemas, et mõnes punktis ehk võiks kiriklikku registreerimist täiendada. See on otstarbekohasuse

küsimus. Aga siamaani on tema oma kohuseid riigi ja rahva vastu korrapäraselt täitnud. Ei ole siis tõsist vajadust, et riik siin peaks rohkem võima nõuda. Tähtis oleks ainult printsip, et registreerimine oleks ainult riigi käes, see tähendab, et oleks ainult puhtkodanlik registreerimise viis. See seisukoht oli mõõduandev mõne aasta eest. Kui oli rahvahääletamine usuõpetuse pärast, siis oli juba näha vastutulemist seal poolt, kust enim vastu oldi ja leiti, et on ikkagi võimalik anda kirikule kontsessioone. Need kontsessioonid on ka tehtud, kuid peab ütleva, et mitte õnnelikult. Nende andmete järgi, mis meil olemas paljudelt vaimulikkudelt ja ka kogudustelt, võime konstateerida, et uus seadus raskendab registreerimist tunduvalt. Ja ometi on iga uue seaduse sihiks tuua kergendust ja lihtsust. Kui meie mõnikord räägime ameeriklastega, kellel juba varem demokraatlik kord valitsemas, kuipalju meil veel tegemist on paberitega, siis panevad nad seda imeks, sest et nad seda ei tunne. Neil ei ole niisuurt paberite kokkukuhjamist, nagu see meil on ilmsiks tulnud. Peab ütleva, et endise korra järgi oli palju vähem paberit kui praegu. Siseministerium on omavalitsuste üksustele laiali saatnud raamatuid ja blankette kümnete ja sadade puudade kaupa. Meie teame, et ka neis erakonnades, kes praegumaksva seaduse poolt on, valitseb teatud meeolu selle paberirohkuse vastu. Riigikontrolli asjaajamise kohta näiteks võib öelda, et see liiga paberlik on ja samuti tuleb nurinat ilmsiks ka teiste kodanikkude juures, kuidas saaksime oma asjaajamises paberit vähemaks. Vana korra järgi oli meil palju vähem tarvis käike teha kui praegu. Kui keegi tahab abiellumist registreerida, siis peab ta seda neli korda toimima, sest kui ta ei taha ainult registreerida, vaid ennast lasta ka kiriklikult laulatada, siis peab ta kaks korda toimima ilmalikku registreerimist ja kaks korda kiriklikku. Täheandab, ta peab neli korda toimima ühte ja sama ja igakord tunnistajad kaasa võtma. Kas siis tõesti on siamaani juhtumisi ette tulnud, et midagi on puudulikult kirikuraamatutesse sisse kantud? Neid fakte ei ole olemas. Miks siis peab uus kord asja keerulisemaks tegema, kuna harilikult muidu iga uue seadusega tahetakse asja lihtsustada? See oleks nüüd asja väline külg.

Nüüd tuleb sisemine külg. Ma juba tähendasin, et ka meie rahval on oma traditsioonid välja kujunenud. Mõne aasta eest võisime arvata, et meie rahval ehk ei olegi väga kindlaid traditsioone, mis puutub rahva vahekorda kirikuga. Nüüd selgub aga, et need traditsioonid on nagu varjul olnud, ei ole suutnud avalduda, ei olnud vaenulikke pealekäämist. Aga

kui nüüd niisugune pealekäimine ilmsiks tuli usuõpetuse kooliviimisega, siis selgus, et meie rahva hingeelus on õige suur traditsioonide kandev jõud ja sellega tuleb siin arvestada. Meie kogudused maal ei ole suutnud aru saada, et selle seadusega on tahetud midagi paremat anda. Nende andmete järgi, mis mul olemas, on teatavaks saanud, et kogudused ütlevad oma õpetajatele siin ja seal: niisugust registreerimise viisi meie ei taha, kus teie, õpetajad, ainult selleks olete, et ilmalikult registreerida. Õpetaja on seeläbi pandud raskesse seisukorda, et tema, tohtides registreerida ilmaliku ametnikuna, ei tohi sellest kanda mingisugust märkust aktidesse, et ta ka kirikliku talituse on toiminud. Niisugune vaimuliku osa ignoreerimine on temale ja kogudusele vastuvõtmatu. Ja kui arvatakse, et see kooskõlas on põhiseadusega, ja kirik ja riik peavad üksteisest täiesti lahutatud olema — selle kohta vaieldi juba siis, kui rahvahääletamine oli usuõpetuse koolidesse viimise ajal, — siis võib ometi rahvas põhiseadust revideerida ja muuta. Esimene rahvahääletamine näitas juba teatud mõttes, et tähtis ei ole seaduse täpse kirjatähe järgi käimine, vaid rahva tahtmine. Meie rahvas on juba kord revideerinud põhiseadust selles mõttes. Rahvas on aru saanud, et meie hingeelu on lähedalt seotud usueluga, ja on usuõpetuse sisse võtnud avalikkusesse koolidesse. See peaks ka mõõduandev olema perekonnaseisu registreerimise asjus, et kirik ja riik ei peaks üksteisest nii lahutatud olema, et nad üksteist ei tuneks ja üksteisele ei tohiks abiks olla, abiks olla nii, et kiriku esitajal ikkagi oleks isiku väärtus vaimulikuna, mitte aga, et temalt see väärtus võetaks ja teda asetatakse sellele pinnale, kus temal on ainult ilmaliku riigiametniku õigused ja volitused.

Kõige raskem sealjuures oleks § 65. See paragrahv käib järgmiselt: „Kolme kuu jooksul pärast käesoleva seaduse maksamahakamist antakse perekonnaseisu endised arhiivid üle siseministriumile, välja arvatud need, mis vaimulikkude juures, kes käesoleva seaduse alusel täidavad perekonnaseisu ametnikkude ülesandeid.“ Just see punkt on tekitanud palju nurinat ja palju ärevust. Kujutage endile ette, et vaimulik ei soovi olla registreerijaks. Meie teame, et üks osa vaimulikke, kes alguses nõus olid, olla registratsiooni ametnikkudeks, sellest nüüd ära ütlevad, sest nad on aru saanud, et see oleks väga suur töö, mis nende peale pannakse. Seaduses ei ole isegi ette nähtud, et nad võiksid endale abilisi võtta, seega on siis kirjutamine nii suureks paisutatud, et inimene peab päevade kaupa istuma paberite vahel. Tallinnat ma juba nimetasin... (K. Virma, stp: Ärge raisake niipalju

aega!) Ma räägin lühidalt. Tallinna linnavalitlus näiteks on esinenud ettepanekuga, ametisse panna kuus ametnikku just selleks otstarbeks, sest et suur osa Tallinna luteriusu kiriku vaimulikke ei või sarnastel tingimustel registreerimise tööd enda peale võtta. Nii et siin iga tahes oleks tegemist miljonitega, ja ametnikkude arv selle tagajärjel tingimata suureneb, ja seega ei saa meie seda sihti kätte, mida peaksimme kätte saada tahtma iga uue seaduse juures, nimelt, meie ametkondi vähendada. Seda on ju kõik meie rühmad deklareerinud, et nad asuvat kokkutõmbamise põhimõttel. Seda on ka Riigikogu kohta deklareeritud, ja meie rühm on ka selle poolt. Kui selles sihis järjekindlalt edasi minna, siis peame ka siin seda silmas pidama, et ametnikke arvu poolest mitte suurendada uue registreerimise kaudu. Ja kui nüüd, peaaegu tahaks öelda, meil iga mark kallis on — vähemalt deklareeritakse seda mõnelt poolt, — siis tuleb seda ka siin tingimata arvesse võtta, sest siin on tegemist miljonitega. Ei ole seadus sellest seisukohast siis kuidagi viisi otstarbekohane. Ja need kokkupõrked, mis võivad tulla, võivad asja veel teravamaks ajada. Kuidas näiteks võiks siseministrium koguduse liikmete nimekirjad enda kätte võtta? Igal seltsil on ju oma liikmete nimekiri, ja kui valitsus võtab need nimekirjad endale, siis teiste sõnadega, ei ole enam seda seltsi või seda kogudust olemas. Ma juba nimetasin seda fakti, et paljude õpetajate juures on meeolelu niisugune, ja kogudused on otsustanud, et nad oma liikmete nimestikku välja ei anna. (K. Virma, stp: Meie kuulsime juba!) Kuigi Teie seda kuulsite, härra Virma, rõhutan seda veel kord, et siis pärast ei öeldaks, et meie sellest küllalt pole rääkinud. Siin võivad väga ebasoovitavad kokkupõrked nähtavale tulla. Meie juhime õigel ajal kõigi nende raskuste peale austatud Riigikogu liikmete tähelepanu, ja lubaksin endale meelde tuletada, et ikkagi kõik seadused on selleks olemas, et nad rahuldaksid võimalikult kõiki kodanikke. (K. Virma, stp: Missuguse evangeeliumi põhimõtte järgi see vastuhakkamine käib?) See käib selle põhimõtte järgi, et riik ei või seega, et ta koguduseliikmete nimekirjad ära võtab, mitte tungida koguduste sisesse ellu, ja ilmalikud registratsiooni ametnikud ei saa ilma nende perekonnanimestikkudeta läbi. Võiks arvata, et konsistoriumilt võib saada nimestikkude ärakirjad, kuid seal on olemas ainult sündinute, surnute ja abiellujate nimekirjad, kuna aga perekonna-nimekirju ei ole. Pealegi on vaimulikkudel neisse nimekirjadesse märkused tehtud üksikute koguduseliikmete kohta, näiteks nende kõlbluse kohta jne., ja

kuidas võiks siis õpetaja need nimekirjad välja anda riigile. Muidugi võib seisukord niisuguseks välja kujuneda, et võetakse vägivaldselt, aga niisugused kokkupõrked igatahes soovitavad ei ole. (L. Johanson, stp: Kas need kokkupõrked väga verised tulevad?)

Ma juba nimetasin, et see seaduseelnõu, mis esitatud, praegusel olukorral redaktsiooniliselt ei vasta enam oma ülesandele, sest ta oli mõeldud esitamiseks ja arutamiseks enne 1. juulit. Aga enne 1. juulit ei saadud seda eelnõu päevakorda võtta, nagu mulle teatati Riigikogu juhatusel poolt, puhtpraktilistel põhjustel, ja nüüd on ta hiljaksjäämisega ilmunud päevakorda. Kuidas saaks võimaluse sellest seisukorrast, mis kujunenud, välja pääseda? Väljapääs oleks järgmine. Kui Riigikogu võimaliku leiab, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta, siis oleks ju II lugemisel võimalus eelnõu olukorra kohaselt parandada järgmiselt, et näiteks § 64-da juurde võetakse märkus meie poolt esitatud teksti asemele: „Kodanikud, kes soovivad registreerida lasta oma perekonnaseisu muudatusi vaimulikkude juures ja saada neilt vastavaid tunnistusi, võivad seda teha kuni 1. jaanuarini 1927. aastal astudel, mis maksvad olid kuni 1. juulini 1926. aastani.“ Siis võiksime sügisel esitada konkreet-ettepanekuid teatud paragrahvide juurde, mis vastaksid paralleel-registratsiooni põhimõttele ja siis oleks võimalus 1. jaanuarist perekonnaseisu seadus välja kujundada niisuguseks, mis-sugusena ta vastuvõetav oleks, see tähendaks, et siis niihästi ilmalik kui ka vaimulik toiming oleksid üheväärtilised ja et kõik toiming määritakse aktiraamatusse, ja et sel alusel võiks vaimulik-registreerija välja anda tunnistusi. Kui häärad Riigikogu liikmed mäletavad, siis asusime meie niisugusel põhimõttel, et vaimulik ei ole kohustatud registreerima neid isikuid, kes ei arva endid kuuluvateks kristlikku kogudusse. Võib ju olla, et kristlaste ringkonnas on olemas inimesi, kes ehk pooldavad põhimõtet, et vaja on ainult puht kodanlik registratsioon, aga printsibiiga ükski ei saa meie elus alati edasi, ning iga seadusandlus peab tingimata arvestama elu oludega, et seadus eluvõõraks ei kujuneks. Iga seadusandlus peaks olema niisugune, mis riigile ja ka erakondadele vastuvõetav oleks. Meie ei tule selle seaduseelnõuga välja selles mõttes, et meie seda kerge käe peale oleme võtnud, vaid meil on tõsised kaalumised ja kavatsused olnud, ning sellepärast arvan oma kohuseks, sellest Riigikogule ja kõigile rühmadele teatada, et edaspidi rohkem raskusi ei tekiks, kui neid praegu juba hakkab tulema. Meie rühm ei või igatahes vastutust enda peale võtta, meie rühm on väike ja ei või siin suuremat mõju avaldada,

kuid meie teeme vastutavaks Riigikogu erakonnad, kes meist pahemal ja paremal pool istuvad, ja üle kõige seame meie rahva huvi ning vabaduse põhimõtte, et neil, kes üldse ei soovi kirikuga tegemist teha, oleks ikkagi võimalus ennast lasta vastavalt registreerida, kui nad seda soovivad. Meie paneme Riigikogule südame peale, et Riigikogu võimaldaks soovijatele, võib kindlasti arvata, et see vastab rahva enamusele, ennast registreerida lasta vaimuliku juures. (K. Virma, stp: Aga mis Teie tegite pool aastat enne seda?) Ma kuulsin praegu härra Virma't ütlevat: mis tegime meie enne? Pean härra Virma'le vastama, et meie tegime ettepanekuid, kui perekonnaseadus oli arutamisel II ja III lugemisel. Olge lahke, võite näha protokollist. (K. Virma, stp: Aga siis, kui seadus valmis oli, mis tegite teie siis, kui riigi kodanikud? — J. Piiskar, stp: Lasksite jalga.) See on täiesti alusetu küsimus, oleksime meie tulnud rahvahääletamisega, siis oleksite teie jälle öelnud, et meil on ikka see vana rahvahääletamine. (K. Virma, stp: Kui teie rahvahääletamist korralikult teete, siis pole viga, aga teie teete teda nii taevalikult.) Ma nimetasin kõik seisukohad ära, mida meie oleme arvesse võtnud, ja juhin austatud Riigikogu tähelepanu sellele, et selle seaduseelnõu vastuvõtmist ootab suur rahvaosa, võib olla, suur enamus. II lugemisel teeksin redaktsioonilise paranduse, mille vajadus tekkis sellest, et see seaduseelnõu ei olnud päevakorda võetud enne 1. juulit.

Th. Tallmeister (tõer): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kahtlemata on selles seaduses oma puudused olemas, nagu igal seadusel, mis inimesed teevad. Kahjuks pean ma ütleva, et kui seda seadust siin arutati, ei olnud mul mitmesugustel põhjustel võimalik tema sisse päris põhjalikult süveneda. Mul tuleb näiteks ülearune ette, et iga akti nii peab registreerima, et terve lehekülj ära tarvitatakse, kuna enne võis kuus, seitse sündimist või abiellumist ühe lehe peale mahutada. Niisama leian ma ka ilmaasjata olevat, et vaimulikud, kes oma peale selle kohustuse võtavad, peavad seda kolmes eksemplaris tegema, peale siseministeeriumi ära kirja ka linnavalitsusele saatma, seda enam, et nad aktide registreerit ka peavad, mis vastab perekonnaregistri, ning sellepärast võiks kolme eksemplari kirjutamine ära jääda. Peale selle on ka mõned teised puudused olemas, mida pikkamisi parandada ja muuta saaks. Kui nüüd aga teiselt poolt vaadata asja peale, ja puudutada seda lärmi, mis perekonnaseisu seaduse pärast kristlaste erakonnas lahti on, ja kui arvesse võtta

seda, et seadus juba 1. juulil maksuma on pandud, siis pean mina, kui inimene, kes just selle registreerimisega tegemist peab tegema, ometi ütleva, et see kaebtus ja kisa väga suurel määral liialdatud on. Ma tahaksin kinni hakata otse sellest, mis kristlased oma seletuskirjas ette on toonud. Asi olla nii hull, et tuleb Tallinnas tervelt kuus ametnikku ametisse seada, kes seda tööd teha võivad, et muidu ei saada asjaga kuidagi valmis. See on kõige parem näide, kuidas asja armastatakse liialdada. Ma lugesin eile ühest väga kristlikust lehest, et läbisegi olla aasta jooksul Tallinna linnas 1.750 abiellumist, 2.000 sündimise ja 1.700 suremise akti, kokku 5.450 akti tuleb siis aastas terve Tallinna linna peale. Kui meie võtame 300 tööpäeva aastas, siis tuleks igapäev 18 akti ära teha, ja kui teie tahate nüüd 6 inimest ametisse panna, siis tuleks igal inimesel ainult 3 akti päevas teha. Vaadake, kui seda arvesse võtta, et need 6 õpetajat Tallinnas, kes ära ütlesid registreerimise ametist, on enne seda ometi kõrvalametina teinud, nii mööda minnes oma vaimuliku töö kõrval, siis ei saa keegi uskuda, et nüüd peaksime 6 inimest ametisse seadma, kes elukutseliselt seda kõrvalametit peaksid?! Kuidas on asi tegelikult, selle kohta võiksin ma teile väikse näite tuua. See oli läinud laupäeval, see on esimesel päeval, kus ma registreerimist hakkasin toimetama; — kahel esimesel päeval juulis ma ei olnud kodus ja võisin sellepärast alles laupäeval seda ette võtta. Ja selles esimeses kõnetunnis olid mul järgmised asjad ära toimetada: ma kirjutasin armulauale umbes 70 inimest, andsin välja umbes 8 tunnistust, registreerisin 5 sündimist selle uue korra järgi, registreerisin ära 2 surmaakti selle uue korra järgi, võtsin vastu 4 paari kuulutamiseks, kusjuures ma teatelehed ära täitsin, mille põhjal kuulutused ametruumis välja panema peab. Peale selle oli mul jutujamisi mitme inimesega, nagu seda igal õpetajal kõnetunnis ette tuleb. Terve see kõnetund kestis 3 tundi: kell 12 algasin ja kell 3 olin valmis. Sellejuures oli siis toimetusi selle uue korra järgi, kõik muu kõrvale jättes: viis sündimist, 2 suremist, see on 7 akti tehti ja peale selle võeti veel 4 paari kuulutamiseks vastu. Kristlaste ettekujutuse järgi peaks aga inimesi ametisse pandama, kes võivad päevas ainult 3 akti ära teha. Ma arvan, kui teie need asjaolud kõrvu seate, siis mõistate, et tõepoolest see kisa ja kära ei ole tõesti seda asja väärt. Kuigi seadusel oma puudused on, saab temast ometi hea tahtmise juures üle. Esimestel päevadel, kus ma neid asju pidin toimima, oli see muidugi veel eriti raske. Asi on võõras, peab alguses temaga tutvunema, kuid pikka-mööda, kui sellesse süveneda, siis läheb see

töö masinlikult, ja ma olen arvamisel, et ta ei ole sugugi nõnda äravõitmatu nendel vaimulikudel, kes seda tööd oma peale võtta tahavad.

Kui nüüd rkl. Raudkepp küsib, kas kirik üldse tarvis seda seadust välja anda, kas kirik ei ole seni seda ülesannet hästi täitnud, mispärast oli seda muudatust tarvis, vaadake, siin võib olla on minul, kui kirikuõpetajal, natukene piinlik sellest kõneleda, aga ma pean siiski ütleva, et kui meie sellelt seisukohalt asja peale vaatame, siis oli riigil põhjust küll niisugust seadust välja anda. Sest kui meie otsekohesed tahame olla, ei saa öelda, et kirik neid registreid tõesti hästi pidanud on, vaid seal on sellel alal õige palju korratusi olemas, mida riik kui niisugune ei või sallida. Kui meil enne valitses põhimõte, et registreeritakse vaimulik talitus, ütleme näiteks ristimine, mitte sündimine, siis oli küll seadus olemas, et iga laps peab kuue nädala jooksul ristitama. Aga kes on siis seda seadust täita saanud? Kuidas oleks võimalik politseid inimesele kaela saata, et ta peab oma lapse ristimisele tooma. Seda ei saa praegusel ajal kuidagi viisi, kus arusaamine südametunnistuse vabadusest teine on, kui 1832. aastal, kui see seadus välja anti. Sellepärast pole tegelikult seda keegi täitnud, ja sagedasti kujunes asi nõnda, et toodi ristimisele lapsi, kes aasta, 1½ või ka 2 aastat vanad. Kujutage enesele ette, kas võib seda riik sallida, et laps, kes on ilmale sündinud, kuskile sisse kirjutatud ei ole, puudub täiesti registris. On ometi loomulik, et niisugune kord loodaks, kus registreerimine peab toimetatama teatava aja jooksul, nagu see seaduses ette nähtud sündimise kohta, 4 nädala jooksul. Selleks on kindlasti riiklik tarvidus olemas.

Edasi võiksin ma õige tüübilisi näiteid tuua selle kohta, kuidas neid registreid on peetud. Siin istub minu ametivend Sternfeldt, ja kui ta sõna võtaks ja kõnelema hakkaks, kuidas viisi tema eelkäija ajal ristimise registreid on peetud, siis mõnigi ehmataks ära. Ma tean niisuguseid juhtumisi, nagu näiteks Võru linnas, kus aastaid ei ole ristimiseraamatuse akte sisse kantud. Ja kui sealne õpetaja hakkas kellelegi tunnistust välja andma, siis ta läks kõhuli laua alla — seal oli kast, kus suur hulk kõiksugu paberilipakaid sees — kust ta andmeid ja märkusi otsis, mille järgi tunnistust välja kirjutama hakkas. Registrisse ei olnud neid üldse sisse kantud. Ja praegu, minu teada, kestab seal kirjavahetus koguduse ja konsistoriumi vahel selles asjas, kuidas saaks neid ristimisi sisse kanda, mida tema ei olnud toimetanud. Edasi on mul sarnane juhtumine olnud Riias. Kui ma Riiga läksin õpetajaks 1913. aastal, oli minu eelkäija enne seda 3 aastat haige olnud ja ei olnud selle aja jooksul mitte ühte

ristimist sisse kandnud. Kõik need ristimised leidsin mina ühes klades niisuguses seisukorras, et päris võimatu oli seda tagant järele korda seada. Ja alles hiljuti tuli mul ette veel üks näide selle kohta, missugused halvad tagajärjed sellel olla võisid: üks endine Riia koguduse liige kirjutas: Teie olete minu pojast tütre teinud! (Naer.) Ta oli nimelt oma pojale nime pannud Heljo, ja minu eelkäija oli selle kladesse sisse kirjutanud, ilma et ta oleks juurde märkinud, kas ta on poisslaps või tütarlaps. Ja mina pidin oma mõistusega selgeks tegema, kas Heljo on poiss- või tütarlaps. Mulle tuli ette, et Heljo võib ainult tütarlaps olla ja kirjutasin ta tütarlaste registrisse sisse. Nüüd 10 aastat hiljem tellib ta ristimistähe Riias ja tuleb välja, et temal ei ole tütar, vaid poeg. (Naer.) Niisugused asjad olid endise korra juures võimalikud. Ja mina arvan, et kui meie õiglased tahame olla, siis peab ikka ütlema, et õiguslik riik ei või sallida, et tema registreid niisugusel viisil peetakse. See võis ainult vana iganenud korra juures olla, mis Vene ajast järele oli jäänud, ja mida nüüd ainult häda pärast sallida võis. Aga kui elu läheb normaaloludesse ja loomulikkudesse rööbastesse, siis peab ka sarnaste tähtsate perekonnaaktide toimetamine paremale ja kindlamale alusele seatama, kui see seni paljudes kohtades oli. Ma ei hakka sellest sugugi rääkima, mida ma väga paljudes kohtades olen näinud, et neid registreid on halvasti kirjutatud, seal on maha tõmmatud, sõnu peale kirjutatud, juurde kirjutatud jne. — ilma vastava seletuseta. Nad ei ole ka nõrraamatud olnud, nagu see seaduse järgi nõutav, nõnda et lehtede väljatõmbamine oli selle korra juures täiesti võimalik. Neid peensusi ma ei hakka ette tooma, mis päris korraliku raamatupidamise juures tingimata tarvilikud on.

Nõnda et riigil oli põhjust küll uut korda sisse seada ja otsida teed, kuidas neid akte saaks korralikumalt toimetada, kui see seni on sündinud.

Muidugi oleks võidud asja nõnda korraldada, et seal kiriklik talitus oleks üles märgitud, ja et kirikul ei oleks tarvis oma eriraamatuid pidada. Aga ma pean ütlema, ma saan ka sellest aru, kui riik nüüd tahab ühe ühtlase korra luua, kui tal see tarvilik on, et kõik need raamatud ühesuguste vormulaaride järgi peetaks, sellel on ka oma tähtsus teatavas mõttes olemas. Kui jällegi vaimulik talitus aluseks võtta, siis tekiks ometi raskus, missuguse tähtaja jooksul peab akt sisse kantama, nõnda et see on asi, mida õige palju peaks kaaluma, kas oleks seda kuidagi võimalik nõnda korraldada selle süsteemi juures. Muidugi ei ole see kogudustele armas, kui nende käest raamatud, eriti just

perekonnaraamat, mida rkl. Raudkepp siin ette tõi, peab ära võetama. Aga ma pean ütlema, et ka seda tuleb mõista. See pole mitte nõnda, nagu rkl. Raudkepp rõhutab, et see on ainult koguduseliikmete nimekiri, ei, see on endises seaduses ettenähtud seaduslik raamat, ja kui kirik oli riiklik asutus, kui ta oli üks osa riigist, kui see oli seaduses ettenähtud register, mille põhjal anti välja perekonnatunnistusi, siis on ta juriidiliselt riigi raamat, ja kui kirik ja riik lahku lähevad, siis on riigil õigus seda ära võtta, mis on tema oma, nii et ka siin ei saa niisuguri etteheiteid teha. Etteheiteid võiks vast palju ennem teha neile, kes, et seda seisukorda päästa ja kirikuraamatuid alal hoida, mitte valmis ei ole registreerimise kohust oma peale võtma, kohust, mida riik valmis on vaimulikkudele andma, ja siis ei oleks keegi neid raamatuid tarvitanud. Kui nad tõesti püüaksid heatahtlikult oma peale võtta neid kohustusi, siis saaksid nad varsti näha, et asi ei olegi nõnda äravõitmata raske ja võivad nende ülesannetega valmis saada, nagu mina selle asjaajamisega juba tutvunenud olen. (K. Virma, stp: Ainult korralikumalt peab peetama.) Muidugi teada peab korralikult töötama, ta nõuab põhjalikumalt tööd, kui seda seni on tehtud, ja asju lohakalt ajada enam ei saa. Aga õpetajail ja eriti maaõpetajail peaks kindlasti aega jätkuma selleks, et nad koguduse töö kõrval neid registreid korralikult pidada ja selles asjas koguduseliikmetele vastu tulla saaksid, kas või sellepärast, et oma arhiive ja raamatuid päästa. Võib öelda, et kaaluvaid põhjusi, mis seda takistaksid, ei ole. Nüüd aga pärast seda, kui seadus on maksma hakanud, hulk aega ta peale ära kulutatud, raamatuid valmistatud ja kätte saadatud, registreerima hakatud uue korra järgi, korraga terve asi seisma panna, tühistada seadus tagant järele või edasi lükata, see tooks suuri segadusi asjasse, ja selleks mingisugust tarvidust ei ole. Peaks asja põhjalikumalt kaaluma, kui üht või teist parandust pikkamööda tahetakse sisse võtta, aga seaduse edasilükkamiseks minu arusaamise järgi põhjust küll ei ole.

Juhataja **R. Penno**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **L. Raudkepp**: Mida rkl. Tallmeister ütles selle kohta, et see kalkulasioon, mis meie seletuskirjas on olemas kuue ametniku kohta, olevat liialdatud, siis ei ole see nii. Meie seletuskiri seati varem kokku, ja Tallinna linnavalitsus esines pea selle järele linnavolikogule just sama ettepanekuga, nii et meie kalkulasioon ei ole ühtki asjaolu, mis oleks ebarealne. Viimasel Tallinna linnavoli-

kogu koosolekul esitas linnavalitsus eelarve, mis läks üle 500.000 marga; ta oli arvatud poole aasta kohta; aastaks oleks see üks miljon marka, ja seal oli just ette nähtud, et tingimata tuleks ametisse panna kuus ametnikku. Kalkulatsioon selle kohta, kui kaua nende töö peaks kestma, oli seal ette nähtud, kui ma ei eksi, iga akti kohta tuleks arvata umbes 20 minutit. Kui nüüd nende andmete järgi, mis rkl. Tallmeister siin ette tõi oma 3-me tunni kohta, asja tähele panna, oleks 7 akti jaoks, mida rkl. Tallmeister nimetas, tarvis 140 minutit, see on $2\frac{1}{3}$ tundi. See näide näitab meile seda tendentsi, mis olemas omavalitsustel. Nad pikendavad heameelega tööaega ja võib olla on neil see tendents üsnalähedal, et suurendada ametnikkude arvu, kuna meie ometi kindlasti teame, et rahva meeoleolu on selle vastu. Kui meie oleme asunud seisukohale, et tuleb Riigikogu liikmete arvu vähendada, samuti ka ametnikkude arvu, ja siis teise käega otsustame midagi muud, ja rahvas näeb seda maal tingimata, siis on kindel, et vallasekretärid ei saa vist selle tööga valmis, töö rohkus oleks väga suur. Kui maal nähakse, et abilisi juurde võetakse, siis on jälle see teguviis ennast avaldanud, et ühe käega lubatakse midagi, kuna teise käega võetakse. Ei ole siin kristlaste poolt liialdust, vaid just hiljutine asjaolu näitab seda, et meie kalkulatsioon kuue ametniku kohta Tallinnas oli põhjendatud.

Mis puutub sellesse, nagu rkl. Tallmeister alla kriipsutas, et siin on olnud lohakust, siis on see klassiline näide — ja teist näidet üldse ei ole olemas — ning meie paneme tänapäev imeks, missugune talitamine kord seal siis oli. Konsistoorium oli harilikult väga nõudlik kõigi õpetajate vastu, ja kui rkl. Tallmeister nimetas, et on raamatuid, kus on sisse kirjutatud kõiksugu märkusi, siis vähemalt minul ei ole niisuguseid andmeid olemas. Ei tohtud mingisuguseid lisandusi teha meetrika raamatutesse, kui konsistoorium ei andnud selleks mingisugust iseäralikku nõusolekut või luba. Mina omalt poolt rõhutaksin, et need faktid on liialdatud rkl. Tallmeisteri poolt, ja see üks juhtumine Võru linnas on ju hoop selleaegse ülemuse näkku. Endise valitsuse seisukohalt pidi ju konsistoorium otsekohe päevapealt tagandama niisugused õpetajad, kes nii skandaalsed olid kirikuraamatute asjus. Seda skandaalsust võib seletada ainult sellega, et see mees oma vaimukalduvuste poolest läks sinna piirkonda, kus peale hakkab teatud mõtteline segimine. Selle peale vaatamata seisis see isik veel nendel Riigikogu valimistel ühes nimekirjas esimesel kohal. Aga minu teada hinnati teda nii juba aastate eest. Meie ei nimeta siin eelnõus, et seda seadust tühistada, nagu

rkl. Tallmeister nimetas, vaid meie teeme ettepaneku, et tema maksmapanemist ajutiselt piirata. (J. Vain, stp: See kirikupäeva vaim on ikka üks imelik vaim.) Kui Riigikogu meie ettepaneku tähele panemata jätab, siis on igatahes kindel, et vastutus meie peale ei lange, sest meie oleme oma parema äratundmise ja südametunnistuse järgi nende huvisid kaitsnud, kes on kiriku poole hoidnud ja kes näevad, et demokraatlikus riigis ikkagi niisugune kord läbiviidav on, et igaüks saab oma vaba otsustamise järgi ennast lasta registreerida nii või teisiti. Nii on see meie tõsine kohus Riigikogu tähelepanu selle peale juhtida, ja ma jään oma ettepaneku juurde, et käesolev seaduseelnõu võetaks esimesel lugemisel vastu, ning teisel lugemisel teen ma vastavad ettepanekud, mis juriidiliseks komistuskiviks ei võiks olla.

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tehtud, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta. Häälendamise motiivide kohta on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Sel kujul, nagu see seaduseelnõu on esitatud, on tema juriidiliselt vastuvõtmatu. Seadust, mis on juba 1. juulil maksma hakanud, ei saa ta maksmapanemisel seisma panna. Et see seaduseelnõu aga küsimust puudutab, mida korraldada tuleks, siis arvab rahvaerakonna rühm, et tema võib hääletada selle ettepaneku poolt selles mõttes, et I lugemise järele see seaduseelnõu läheks komisjoni, kus ta ümber töötatakse, ja kus siis mitte ainult redaktionilisi parandusi ei võidaks teha, vaid isegi sisuliselt need puudused kõrvaldataks, mis seadusel on, et siis selle seaduse maksmahakkamist tarvis ei oleks takistada, vaid see küsimus kiiremini liikuma hakkaks. Selles mõttes hääletame meie selle ettepaneku poolt, ainult nendel eeldustel. (Vahelhüüe.) Kui seaduseelnõu I lugemisel vastu võetakse, siis teeme ettepaneku, et ta komisjoni läheks.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtav enamuse on vastu. (Aruandja L. Raudkepp: Palun ära lugeda.) Poolt on 32 häält, vastu — 49, seega on seaduseelnõu tagasi lükatud.

14. Tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seadus — **J. Voiman** (stp): Teen ettepaneku, tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seaduseelnõu anda sotsiaalkomisjoni.

L. Johanson'i Juhataja **R. Penno:**
ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seaduseelnõu antud sotsiaalkomisjoni.

15. Palga alam- J. Voiman (stp): Teen
määra seadus ettepaneku, palga alam-
— **L. Johan- määra seaduseelnõu anda**
son'i ettepanek. sotsiaalkomisjoni.

Juhataja **R. Penno:**
(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on palga alammäära seaduseelnõu antud sotsiaalkomisjoni.

16. Üüriseaduse J. Sepp (mo): Teen
muutmise ja ettepaneku, üüriseaduse
ärakaotamise muutmise ja ärakaotamise
seadus — J. seaduseelnõu anda komis-
Sepa, J. Mürgi, joni läbivaatamiseks, mood-
K. Tamme, P. dustades selleks erikomis-
Järv'e ja K. joni, võttes valimisjaga-
Tonkman'i ette- jarv arv 10, see on niisama
panek. suur, kui endine komis-
jon.

K. Virma (stp): Mul on härra Sepaga ühine ettepanek, nimelt valida erikomisjon, aga selle komisjoni valimine jätta järgmiseks Riigikogu koosolekuks ja komisjoni valimisjagajaks võtta arv 8. Täna ei saaks valida sellepärast, et ei ole teada, kui suur see komisjon oleks. Täna peaks aga valimisjagaja või komisjoni suurus kindlaks määratama, ja järgmisel koosolekul tuleks komisjon valida.

M. Juhkam (töer): Ma leian, et täitsa ülearune on valida selle seaduseelnõu arutamiseks erikomisjon. Seaduseelnõu arutati erikomisjonis II Riigikogu terve kestuse ajal, ja tulemused on kõigile Riigikogu liikmetele teada. Ei ole eeldusi, et uues erikomisjonis asi rutemini liiguks, või seaduseelnõu niisuguse kuju omaks, mis Riigikogule vastuvõetav oleks. Sellepärast on minu ettepanek — anda seaduseelnõu sotsiaalkomisjoni.

Juhataja **R. Penno:** Ettepanekud on järgmised: rkl. Sepa poolt on tehtud ettepanek, üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus anda komisjoni läbivaatamiseks, moodustades selleks erikomisjoni, võttes valimisjagajaks arv 10. Rkl. Virma poolt on ettepanek: 1) üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seaduseelnõu anda erikomisjoni — üüriseaduse komisjoni. 2) Komisjon valida järgmisel Riigikogu koosolekul. 3) Komisjoni jagajaks võtta arv 8, mis tänasel koosolekul tuleks kindlaks

määrata. Rkl. Juhkami poolt on ettepanek, anda käesolev seaduseelnõu sotsiaalkomisjoni. Rkl. Sepa ja Virma ettepanekud on ühtlased, kuna rkl. Juhkami ettepanek erineb. Hääletan rkl. Virma ettepanekust selle osa eraldi, mis käsitab erikomisjoni või üüriseaduse komisjoni valimist. Kui see osa vastu võetakse, siis langeb ära rkl. Juhkami ettepanek. Asun hääletamisele. Kõigepealt tuleb hääletamisele rkl. Virma ja rkl. Sepa ettepanek, valida erikomisjon — üüriseaduse komisjon. (Hääletatakse) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega langeb ära rkl. Juhkami ettepanek. Nüüd tuleb hääletamisele valimisjagaja. Rkl. Sepa poolt on ettepanek, võtta valimisjagajaks arv 10 ja rkl. Virma poolt on ettepanek — võtta valimisjagajaks arv 8. Kuna arv 8 kaugeleulatavam, panen ta esimesena hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb arv 10. (Hääletatakse.) Arv 8 poolt on antud 38 häält, arv 10 poolt — 41 häält. Ei kumbki ettepanek ei ole saanud absoluutset enamust, tulevad nad hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Panen hääletamisele valimisjagaja arv 10. (Hääletatakse.) Panen hääletamisele valimisjagaja arv 8. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: valimisjagaja arv 10 poolt on antud 41 häält, vastu — 42 häält. Valimisjagaja arv 8 poolt on antud 44 häält, vastu 41 häält. Seega on määratud valimisjagajaks arv 8. Panen hääletamisele rkl. Virma ettepaneku, komisjon valida järgmisel Riigikogu koosolekul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

17. Põhisea- A. Schulbach (töer):
duse §§ 36. ja Teen ettepaneku, põhi-
51. muutmise seaduse §§ 36. ja 51.
seadus — töö- muutmise seadus — töö-
erakonna Riigi- erakonna Riigikogu rühma
kogu rühma ettepanek — anda läbivaatamiseks üldkomisjoni.
ettepanek.

K. Virma (stp): Mina teen ettepaneku, põhiseaduse §§ 36. ja 51. muutmise seadus anda kodukorra komisjoni kindlaksmääramiseks, kuidas põhiseaduse § 88. ettenähtud põhiseaduse muutmise algatust Riigikogu teostab. Lugu on niisugune, et Riigikogu ajaloos on esimene kord esitatud põhiseaduse muutmise ettepanek. Kuidas seda teostada, ei ole meil ei kodukorras ega ka tegelikus elus ette nähtud. Kui vaatame kodukorda, siis kodukorra § 38. kõneleb seaduse esitamisest, kodukorra § 39. kõneleb aga esitiste esitamisest. Nüüd tõuseb küsimus, mis on käesolev seaduseelnõu — kas seaduseelnõu või esitis. Esimesel juhtumisel tuleks see kolmel lugemisel otsus-

tamisele, teisel juhtumisel aga ainult ühel lugemisel. Kui vaatame muid määrusi kodukorras, nimelt kodukorra § 46¹, kus kõneldakse sellest juhtumisest, mis siis peab tegema, kui rahvalgatamisel korras on Riigikogule seaduseelnõu otsustamiseks esitatud, siis seal on ette nähtud, et küsimus tuleb otsustada ainult ühekordsel lugemisel. Mina aga ei kujuta ette, et põhiseaduse muutmise algatamisel Riigikogu saaks niisugust korda tarvitada, kus Riigikogu liikmetel enestel võimalust ei ole parandus-ettepanekutega oma algatamist kindlaks määrata. Järelikult ühe lugemise korras ei saaks selle küsimuse otsustamist vastuvõetavaks tunnustada. Nõnda on tarvidus, kindlaks määrata kord, kuidas seda peab tegema, ja niisuguseid asju otsustab alati kodukorra komisjon. Sel põhjusel teen ettepaneku, käesolev küsimus korra kindlaks määramise mõttes anda kodukorra komisjoni. Kui kodukorra komisjon oma vastavad ettepanekud teinud, siis tuleb edasi otsustada, mis teha.

Juhataja **R. Penno**: Esitatud on järgmised ettepanekud:

Rkl. Schulbach'i poolt — seaduseelnõu anda üldkomisjoni ja rkl. Virma poolt on ettepanek — anda põhiseaduse §§ 36. ja 51. muutmise seaduseelnõu kodukorra komisjoni korra kindlaksmääramiseks, kuidas põhiseaduse § 88. ettenähtud põhiseaduse muutmise algatust Riigikogu teostab.

Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer), kohalt: Teen ettepaneku, rkl. Virma ettepanek enne hääletada, sest kui see vastu võetakse, siis kaotab teine ettepanek loogika.

Juhataja **R. Penno**: Teisi ettepanekuid korra kohta ei ole, loen ettepanekud korra vastuvõetuks. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Virma ettepanek vastu võetud, seega langeb ära rkl. Schulbach'i ettepanek.

18. Riigiametnikkude, -teenijate ja -töölaliste ühekordse palgalisa seadus — I lugemisel.

A. Grimpel (tp): Et käesoleva seaduseelnõu tähtajaks on 16. juuli, sellepärast teen ettepaneku, seaduseelnõu võtta I lugemisele, et see kiiremini läbi võetaks.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Grimpel'i poolt on ettepanek, riigiametnikkude, -teenijate ja -töölaliste ühekordse palgalisa seadus võtta esimesele lugemisele. Kodu-

korra alusel ei tule see ettepanek eriti hääletamisele. Riigikogu asub käesoleva seaduseelnõu I lugemisele. Sõna on aruandjana rkl. Grimpel'il.

Aruandja **A. Grimpel**: Silmas pidades, et riigiteenijad ja -töölised on mitu ja mitu korda pööranud Riigikogu poole, samuti ka valitsuse poole, et nende palgaolusid parandataks ja mina usun, et kõigile on teada, et riigiteenijate ja -töölaliste palgaolud on väga halvad, kuna valitsus on alati viivitanud nende õiglasi nõudmisi rahuldumast, sellepärast asus Eesti tööliste partei seisukohale, et tuleb esitada vastav seaduseelnõu, sellejuures silmas pidades seda, et suvine istungjärk ei kesta niikaua, et lõpulikult arutataks ja lahendataks riigiteenijate palgaseadus, samuti riigitööliste palgaolude parandamine eriseadustega. Seaduseelnõuga tahetakse määrata ühekordset palgalisa riigiametnikkudele, -teenijatele ja -töölistele, eriti aga viimastele, sest nende olukord on äärmiselt raske, kuna ühekordse toetuse saamiseks korral vähema palga saajad varem tehtud võlgu tasuda võiksid, kuna kõrgema palga saajatele toetust anda tarvis ei ole, sest nad on nii-kui-nii paremates tingimustes, teenivad rohkem ja ei kannata nii suurt puudust, kuna kõigile toetuse andmise korral see summa liig suureks kujuneks, missugune riigile aga praeguse raske majandusliku seisukorra juures raskusi sünnitab. Perekonna-abiraha tuleks loomulikult ka kõigile maksta, kellel perekonnaliikmed. Seaduseelnõus on ühekordse toetuse maksmiseks tähtpäev määratud, ja see on 15.VII. Sellepärast on tarvilik, et seaduseelnõu 15. juuliks vastuvõetud oleks, see on enne, kui Riigikogu laiali läheb. Pärast seda oleks seaduseelnõu vastu võtta võimatu, kuna palgaseadus siis juba nii-kui-nii maksma pannakse. Teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja järgmine koosolek kas või täna ära pidada, et seaduseelnõu ka II lugemisel vastu võiks võtta.

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tehtud, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu vastuvõtmise poolt on 26 häält, vastu 44, seega on seaduseelnõu I lugemisel tagasi lükatud.

19. Põllumajandusliku inventari laenu seadus — O. Köstri ettepanek.

O. Köster (as): Teen ettepaneku, põllumajandusliku inventari laenu seadus anda rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Näh-

tava enamusega on ettepanek vastu võetud.

20. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omandamiseks andmise seaduse täiendamiseks — töökonnas Riigikogu rühma ettepanek.

A. Schulbach (töer): Teen ettepaneku, seaduseelnõu anda maakomisjoni.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (K. Virma, stp: Teen ettepaneku, määrata veerandtunniline

vaheaeg!) Ettepanek on tehtud, määrata veerandtunniline vaheaeg. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

21. Koosseisu komisjoni esitis Riigikogu liikmete Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i vahiallajätmise kohta.

Kooseisu komisjoni aruandja **J. Holberg**: Paar nädalat enne valimisi võttis omale nimekirja „Eesti Töölise Partei“, tema juhiks oli Paul Abramson, kes organiseeris seda. Tema ümber kogus teisi sotsialistliku

partei tegelasi. Aga enne kui valimise aeg kätte jõudis, selgus, et see partei võib olla oli omale nii legaalse nime võtnud ja nii legaalselt püüdis tegutseda, ometi sisuliselt aga nende inimestega ja nende tegelastega ühenduses oli, kes oma ülesandeks võtnud siin Eesti vabariigis maksvat korda kukutada ja maksma panna teist võimu. Nendel alustel tegelased areteeriti. Üks osa nendest vabastati andmete puudusel. Kelle vastu aga ümberlukkamata tõendused olid, need jäeti vahi alla. Riigikogu valimiste tagajärgede kokkuvõtmisel selgus, et need isikud olid Riigikogu liikmeks saanud viimaste valimiste järgi. Kohtuministeeriumi poolt esitati vastav ettepanek Riigikogule, et luba antaks neid isikuid jätta vahialla, ja komisjon kaaludes ettepanekut leidis, et kohtuministeeriumi nõudmine põhjendatud on, et tõesti süü, milles neid süüdistatakse eeluurimise materjali järgi, kindel on, sel põhjal tuleks Riigikogul luba anda neid vahialla jätta. Missugusel alusel teengi Riigikogule ettepaneku, lubada kohtuvõimudele vahialla jätta Riigikogu liikmeid Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i.

Juhataja **R. Penno**: Kuulutan 15-minutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 18.55 minutit.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 19.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**. Sekretäri kohal abisekretär **K. Kornel**.

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu jätkab tööd.

K. Ast (stp): Väga lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Eesti parlamendile on saatuse poolt õnnetuseks antud rohkem oma liikmete väljaandmisega tegutseda, kui see harilikult teiste maade parlamentides sünnib. Täna on 3. Riigikogul alles esimene töökoosolek, kuid juba peab ta enda giljotineerimisega algust tegema. Selle kurva nähte põhjus, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, ei seisa Riigikogus eneses, need põhjused ei seisa ka otsekohe kommunistlikus liikumises, mis ühel või teisel ajal kord suuremal, kord vähemal määral levinenud, vaid need põhjused peituvad peamiselt meie ühiskondlikkudes oludes. Nad on tingitud sellest, et meie parteipoliitiline elu ei ole suutnud ikka veel välja kujuneda, ei ole suutnud stabiliseeruda. Meil on väga palju erakondi, kuid selgust erakondlikkudes suhetes, selgust erakondade iseloomus on lõpmatu vähe. Kui siia juurde arvata veel, lugupeetud härrad, meie üldine kultuuriline tasapind, millega meie ka väga hoobelda ei või, üldine teadvusetus poliitilistes küsimustes, siis selgub meile see pind või saab arusaadavaks see pind, mille alusel mitmesugused õnnekütid poliitilisel alal tegutsesid. See on eriti maksev ka töölisklassi kohta, võib olla, isegi enam, kui mõne teise kodanikkude kihi kohta. Töölisklass oli Vene tsaaririigis, kus üldine rõhumine valitses, mitmekordselt rõhutud. Ta ei saanud algeliseltki oma poliitilisi organisatsioone kujundada, oma poliitilist elu elada, ja sellepärast ei ole imestada, et just töölisklass on moodustanud selle pinna, mille alusel kõige rohkem õnneküttimisi on ette tulnud.

Käesoleval korral ei huvita meid peamiselt Paul Abramson'i ja Eduard Pesur'i süüteküsimus ja raskus, sest selleks, et nende süütegu hinnata, et nende tegude raskust kaaluda, peame natukene vaatama meie poliitilise elu virilat peeglit. Aga enne kui selle üldise olukorra hindamisele asuda, enne kui joonistada tagapõhja üksikasjadele, millega Riigikogu tülitatud, enne seda tahaksin ma rahuga minna lasta rkl. Pesur'i. Lugu seisab selles, et rkl. Pesur ei näi orgaaniliselt seotud olevat selle protsessiga, mis Abramson'i poolt loodud uue erakonna ellukutsumise läbi tekkinud. Tema isik näib juhuslikult sinna sattunud olevat, lausa nagu karvupidi sinna kistud. Tema on ainukene inimene selles protsessis, keda mõista võib, inimene, kes võib

olla meie sümpaatiat ei vääri, aga kelle kohta ka öelda ei saa, et ta autult oleks talitanud. Enne kui minna üldiste küsimuste juurde, tahaksin mõne sõna eraldi pühendada Eduard Pesur'i küsimusele, et siis seda parem ja hõlpsam oleks pärast kõnet jätkata.

Eduard Pesur'i kohta ei leidu nendes aktides, mis koosseisu komisjonil läbi tulid vaadata, peaaegu mitte midagi, — väga vähe. Kõige suurema hoobi, kui nii öelda võib, on andnud Pesur'ile Paul Abramson ise oma pikas tunnistuses, mis tema enese poolt kirjutatud 35 leheküljele. Seal lausub Abramson, et Pesur, üks Lutheri vabriku vanematest, olewat olnud üks neist soovitatavatest kandidaatidest Riigikogu valimistei, keda Paul Abramson'ile väljaspoolt tema enda partei-ridu peale olewat litsutud. Pesur ise lausub selle kohta küll sootu teist. Pesur ütleb, et tema ise on käinud ennast pakkumas Paul Abramson'ile, et tema ise on palunud võtta end Riigikogu liikmete nimekirja. Tema ütleb, et ta kalduvat poliitiliselt kõige rohkem endiste iseseisvate sotsialistide positsiooni poole. Kuna Paul Abramson kuulus ka varemalt sellesse erakonda, siis tundus talle, nagu võiks ehk töölisklass kõige paremini oma huvisid kaitsta selle uue erakonna kaudu. Ja nii ütleb ta, et ta on ise käinud ennast pakkumas Riigikogu liikme kandidaadiks ja seda võib olla ehk ka mõne teise töölise soovil. Abramson aga ütles tema kohta, et Pesur'it on soovitatud väljaspoolt Eesti tööliste partei ridu kandidaatide hulka võtta. See on, tahaksin öelda, kõige raskem, mida Pesur'i kohta kohtulik asjauurimine ilmsiks toonud.

On ka veel üks teine moment. Põrandaalune kommunist, nüüd juba väljakohtu poolt mahalastud Riisman, ütleb, et temale olewat kokkusaamine lavastatud Lutheri vabriku töölistevanemaga. Ta ei ütle, et see vanem oleks olnud Pesur. Ta ei kirjelda ka selle isiku välimust, vaid ta ainult konstateerib fakti, et temal on olnud kokkusaamine ühe Lutheri vabriku töölisteesitajaga ja et ta on sellele ettepaneku teinud, kandideerida Paul Abramson'i poolt loodud erakonna nimekirjas kolmanda Riigikogu valimistel. See on õieti kõik, need kaks momenti.

Tõsi küll, on ka veel üks kolmas ja sedapuhku viimane moment, mida nimetamata ei saa jätta, kui ma erapooletu tahan olla, see on kaitsepolitsei agendi tunnistus, mis on antud kohtu-uurija juures. See kaitsepolitsei agent karakteriseerib inimesi, kes ühenduses Paul Abramson'i looga areteeritud, karakteriseerib ka Riigikogu liiget Pesur'it ja ütleb tema kohta, et Pesur on tuntud kommunist, on teinud põrandaalust kommu-

nistlikku kihutustööd nii Lutheri tööliste, kui ka teiste tööliste keskel ja olevat laiali laotanud keelatud kirjandust. Kaitsepolitsei agent ei nimeta, kus kohal oleks praegune rkl. Pesur keelatud kirjandust levitanud, ei ütle ka kohta ega umbkaudset aega, millal tema oleks kommunistlikku agitatsiooni teinud. Ta ei tõenda, et see kommunistlik agitatsioon oleks mingisuguses kommunistlikus keskkohas ette kirjutatud, vaid ta ütleb ainult, et tema teades, see on kaitsepolitsei andmete järgi, peab Pesur kommunist olema, kes kommunistlikku kihutustööd teinud. Sellega näib ka Pesur'i saatus otsustatud olevat.

Rohkem ei leidu Pesur'i kohta mingisuguseid andmeid selles materjalide virnas, mis kohtuvõimude poolt esitati Riigikogu koosseisu komisjonile. Aga lugupeetud Riigikogu liikmetele on ometi selge, et seda materjali liig vähe on, ja et selle materjali põhjal lubada inimest kohtuvõimude poolt vangis edasi pidada ja temalt Riigikogu liikme õigused võtta ülekohtune ja lubamatu oleks. Nagu nimetatud, Riisman'i tunnistusest kokkusaamisest Lutheri vabriku töölistevanemaga ei järgne mingisugust otsekohest süüdistust Pesur'i vastu. Riisman'i tunnistusest, mis räägib Lutheri vabriku töölistevanemaga kokkusaamisest, ei või kerge vaevaga Pesur'i kohta ka kaudset süüdistust leida, sest nagu järelekuulamisel selgus, on Lutheri vabrikus tervelt kuus töölistevanemat, kõik meestöölised. Jäeb järele ainult kaitsepolitsei agendi tunnistus.

Austatud härrad Riigikogu liikmed! Ma tahaksin paari sõnaga selle peale tähendada, et kuigi meie kohtupraksises, nimelt sõjaringkonnakohtu praksises on tarvitusele võetud, lasta avalikkudel kohtuistungitel seletusi anda kaitsepolitsei agente — mitte ainult nende asjade kohta, mida agendid ise oleksid näinud, mida agent ise oleks kaasa elanud, näiteks, kas läbiotsimisel ilmsikstulnud asjaolude kohta või leitud asjalikkude tõenduste kohta, vaid agent võib seletusi anda ka nende asjaolude kohta, mida agent ise ainult tõendab teadvat — kuigi meie kohtutes sarnane praksis tarvitusele on võetud, ei saa seda ometi õigeks pidada, ja Riigikogu ei tohiks seda praksist oma otsuse andmisega sanktsioneerida. Öndsäl tsaariajal on selles küsimuses kahe- sugust teed käidud. Alguses ei lubatud sõjaringkonnakohtust seletustega politseiagentidel esineda, ammugi mitte agentuurandmetega; kaitsepolitsei agendid ei võinud isegi neid andmeid ette kanda, mis nad ise olid näinud ja kogunud. Pärastpoole aga, see oli vist 1909. aastal, võeti — ma ei tea missuguse korralduse tõttu — sõjakohtus uus praksis

tarvitusele ja lubati kohtutes kaitsepolitsei agentidel esineda ja seal agentuurteateid ette kanda. Tolleaegne Vene juriidiline ajakirjandus mõistis selle teravalt hukka. Meie juristid ei ole, mul tuleb see nii ette, seda küsimust eraldi kaalunud. Üksikud inimesed on siin oma arvamist avaldanud, aga advokaatide korporatsioon ei ole seda veel teinud. Ma tahaksin loota, et kui advokaatide korporatsioon selles küsimuses seisukoha võtab, siis see mitte selle praktilise kasuks ei lange.

Kaitsepolitsei teated võivad üksikutel juhtumistel õiged olla, aga sagedasti võivad nad sootu valeks osutuda. Igatahes ei vääri need teated sedavõrd usaldust, et nende alusel võiks kedagi vangi mõista. Meie kaitsepolitsei aparat ei ole nähtavasti oma moraalse tasapinna poolest niigi kõrgel, kui olid seda Vene sandarmide korpused ja nende all töötavad osakonnad. Kui meie näitena võtame, et alles hiljuti vabastati Vabariigi Valitsuse poolt tuntud mõrtsukas Linkhorst sarnastel tingimustel, et Vabariigi Valitsus tänapäevani ei ole tahtnud või ei ole sõandanud sellest seltskonda informeerida, siis oleks see väikene näide. Meil on põhjust arvata, et kaitsepolitsei vabastatud röövmõrtsukast Linkhorst'ist, kui oma kaastöolisest väga huvitatud on, sest vastasel korral ei oleks ta mitte kaitsepolitsei passiga Riigivanema ooteruumis audientsi nõudnud. Ja kui nüüd niisugused inimesed nagu Linkhorst — ma nimetan veel ka Varfolomejev'it, tuntud provokaatorit, kes oma kõlblise tasapinna poolest madalamal seisavad, kui keegi meist seista soovib, — kui nüüd niisugused inimesed käivad meie kaitsepolitseis tegutsemas, siis peame meie erilise ettevaatusega kaitsepolitsei agentuurteateid võtma. Sellepärast lubage öelda, et kui tervest materjalide virnast rkl. Eduard Pesur'i kohta muud midagi kaaluvat ei leidu, kui ainult kaitsepolitsei tunnistus, et tema olla kommunist ja olla levtanud kommunistlikku kirjandust, siis ei vääri see süüdistus ometi sarnast kaalu, et Riigikogu võiks ja tohiks oma liiget mandaadist ilma jätta. Meie peame, lugupeetud Riigikogu liikmed, rahvaesitajate isikupuutumatuses küsimuses eriti hellad olema. Et koosseisu komisjon, kus seda küsimust arutati, ka seda on olnud, seda näitab koosseisu komisjoni hääletamise tagajärg, mis igatahes väga tähelepanuvääriline. Koosseisu komisjonis on 7 liiget. Nendest oli Paul Abramson'i ja Pesur'i asja otsustamisel 5 liiget koos. Kui komisjon oli materjalid läbi vaadanud, ja kui oli selgunud, et Pesur'i kohta muud ette tuua ei ole, kui need kolm kaudset süüdistamisallikat, mida mina siin nimetasin, siis ei saanud Pesur'i väljaandmise

küsimus hääletamisel enamust. Lugu oli niisugune, et Pesur'i kohtuvõimude kätte andmise poolt oli 2 liiget, seal hulgas ka komisjoni aruandja, vastu — üks liige kuna 2 liiget jäi erapooletuks. Nii siis 5-st komisjoni liikmest, kes koos olid, oli vastu 1 ja 2 erapooletut. Nähtavasti jäid need liikmed sellepärast erapooletuks, et nende südametunnistus ei lubanud aktiivselt kaastegev olla ettepaneku esitamisel Riigikogule, et Pesur vahialla jääks.

Ma ei tahaks selle üksiku isiku juures enam pikemalt peatuda, vaid teatan ainult, et meie rühm kõiki neid asjaolusid arvesse võttes on otsustanud rkl. Pesur'i väljaandmist kohtuvõimudele mitte pooldada ja nõuda, et ta vahialt vabastataks. Ma palun kõiki Riigikogu liikmeid selles küsimuses käia südametunnistuse järgi, pidada meeles, et Riigikogu liikme mandaat, mida meie kogu rahvalt vastu oleme võtnud, väga tähtis dokument on, ja sellekohaselt tuleb ka rkl. Pesur'i asja hääletamisel seisukoht võtta. Kuidagi viisi ei või käesoleval juhtumisel pooldada Eduard Pesur'i vahiall edasipidamist.

Minnes edasi asja enese juurde, tuleb kõigepealt nimetada Paul Abramson'i, kes nüüd, nagu teada, omamoodi päevakangelaseks on saanud. Ta näib olevat pealiskaudse vaatamise juures selle protsessi tsentraalfiguuriks, mille kohta Riigikogul täna selgusele tuleb jõuda. Teda on hakatud ülihindama, nimetama partei liideriks, juhiks jne. Uskuge, härrad Riigikogu liikmed, see on kõik ainult näilikkus. Tõelikult ei ole Paul Abramson selle suure eelseisva protsessi tsentraalfiguuriks, vaid selleks keskkujuks on keegi teine, sootu nimetu suurus, mingi amorfne mass, vastik, tahaksin öelda — haisev. Abramson'i isik väärriks vaevalt teistsugustes oludes avalikku tähelepanu, ja et see ainult minu arvamine ei ole, selleks luban endale paar rida ette lugeda, kuidas üks meie vilkamatest publitsistidest Paul Abramson'i on karakteriseerinud „Vaba Maas“. „Vaba Maa“ 6. aprilli 78. numbris öeldakse: „Päevakangelase Abramson'i näib saatus vastu ta enda tahtmist lõviks teinud olevat. Varemalt olnud ta vaguram loom.“ Ma ei taha öelda, et Paul Abramson varemalt nii väga vagur loom oleks olnud. Igatahes oli ta pahur loom, väga peru loom. Aga päevakangelase, lõvi kohale kõlbas ta kõige vähem.

Milleks ma seda kõike räägin? Nimelt selleks või sel põhjusel, et Paul Abramson'i süüdistatakse selles, et ta on asutanud uue partei, sellele nimeks võttes Eesti tööliste partei, kuid sihiga, uue partei kaudu ajada kommunistlikku kihutust, olla kommunistide legaalseks esitajaks. Paul Abramson'ile saigi

just uue erakonna asutamine vääratuseks; sellepärast on lõpmata tähtis, kui tahame kõigis küsimustes teadlikud olla, karakteriseerida nii Paul Abramson'i ennast, kui ka tema poolt loodud erakonda ja toda olukorda, milles Paul Abramson'i erakond loodi. Kui meie vaevaks võtame nendesse küsimustesse pilku heita, siis selgub, et Paul Abramson'i süü iseloom ja süü raskus omandab sootu teise värvingu, kui seda komisjoni aruandja lühikesest ettekandest arvata võis, ja kui seda kuivad kohtuvõimude poolt kogutud aktid näitavad. Nii siis kõlbab Paul Abramson kõige vähem sellesse päevakangelase osasse, kuhu teda vastu tema enese tahtmist on tõstetud.

Kes on Paul Abramson? Kõigepealt esimese kursuse üliõpilane endisest Peeterburi ülikoolist. Ta ei ole seal vist ühtki eksamit sooritanud. Aga oma avalikkudel esinemistel, rahvakoosolekutel ja mujal, armastas ta ikka öelda vastu rinda lüües: „Mina, kui jurist, mina, kui advokaat, mina, kui kogenud õigusteadlane“. See esimese kursuse üliõpilane ei ole ainult kogenud õigusteadlane, vaid ta on ka keeleteadlane. Mäletan üht koomilist juhtumist, kuidas see kogenud jurist ühele kitsale töölistekoosolekule tuli ja kurtis, temal olla palju tegemist, olevat keeltesse süvenenud ja viimastel kuudel rääkinud ainult Prantsuse ja Saksa keelt ja sellepärast Eesti keele unustanud, nii et raske olevat käesoleval silmapilgul oma mõtteid Eesti keeles avaldada. Aga kui seesama sügav keeleteadlane kohta tahtis saada algkooli Saksa keele õpetajana, siis osutus paari tegeliku koolitunni järele, et tema teadmised Saksa keele alal ei ulatanud isegi elementaar-kooliõpetaja teadmiseni; ja tagandati sellelt kohalt.

Üldse peab ütleva, et Paul Abramson on olnud nii mitmeti väga saamatu isik. Tal on aga olnud väga suured pretensioonid, need on sundinud teda kelkima, need on teinud temast eht Gogol'i tüübi. Ta otsib alati kaitset, tal on tarvis pöörata tuntud inimeste, peaaegu igaihe poole, et kuidagi viisi endale proteksiooni leida. Ta haletseb, ta kaebab, on härda südamega, kuid sealsamas kannapealt ümber keerates võib olla äärmiselt häbemata. Ühe sõnaga: meie ees on tüüp, keda võib, austatud Riigikogu liikmed, nimetada avantüristiks. Kuid ta on seda kõige pisemas kaliibris. Ainult viletsates Eesti oludes võis see mees suuremat tähelepanu enese peale tõmmata, kui tema isik seda kuidagiviisi lubab.

Võtame näiteks tema poliitilise tegevuse. Olen seda jälginud 1918. aastast saadik. Tema sattus tol korral Eesti sotsiaaldemo-

kraatlikku tööliste parteisse. Ta oskas aga vahekorra juhtivate partei liikmetega sarnaseks muuta, et tal katkes peaaegu igasugune isiklik läbikäimine. Kui ta sõna võttis, siis võeti see naerumuigega vastu. Ta ei teadnud ise, mis ta tahab. Ta leiab, — see on tema iseäralduseks, — et teda küllalt ei hinnata, ja siis teeb ta terve rea veidrusi, rumalusi, väiklasi tembukesi. Kõik lõpeb sellega, et ta partei kongressil, veel kord katsudes enda isikut kõrgele tõsta, üldise hukkamõistmise alla langeb ja parteist lahku.

Selle järele on ta 1919. aastal Eesti iseisivate sotsialistide partei asutajate hulgas. Seal läheb tal alguses korda mõnd osa etendada, kuid sealgi rikub ta kõik omad vahekorrad, põletab kõik sillad endiste sõpradega ja lahku jälle. Selle järele leiame teda nõukogude-Vene teenistuses, nimelt kohalikus nõukogude saatkonnas.

Aga ka seal, nagu näib, ei leia ta usaldust. Ta tahab leenilikum olla, kui Leenin ise. Tal on fantastilised plaanid peas. Ta ähvardab näidata sellesinatsele „valgele Eestile“. Kuid mitte tema ei näita saatkonnas teed, mitte tema ei juhi seal kedagi, vaid talle endale näidatakse ust, pärast seda, kui temast ollakse ära tüdinenud. Nüüd asub mees paljastaja poosi. Tema käes olla nõukogude saatkonnast koopiad sarnastest kirjadest, mille ees terve Euroopa jahmatab, kui need paljastatakse. Ta lubab kirjutada broshüüre, asubki nende teostamisele, kuid midagi ei tule sellest lõppude-lõpuks välja, vaid mees avaldab oma endiste sõprade ees patukahetsuse, ja siis teeb Eesti iseseisva sotsialistliku tööliste partei juhatus selle eksisammu, et ta selle mehe pärast tema patukahetsemist jälle tagasi võtab. Sealt satub Paul Abramson nüüd ühinenud sotsialistlikku tööliste parteisse. Aga kõik kogemused, mida see mees omandada oleks võinud, ei olnud teda parandanud, vaid ta oli oma endisele iseloomule truuks jäänud. Ta on endiselt sama väiklane, sama köietantsija, sama vigurdaja, kui ennegi, ja varsti on meil kõigil selge, et see mees meie erakonna ridadesse ei mahu. Siis tuleb meie kongress, kus ta niisama, kui sotsiaaldemokraatliku tööliste partei kongressil 1919. aastal, katsub veel kord rammu, tõstab veel kord oma isiku poodiumile, aga seal langeb talle kaotus osaks — ta saab endale kongressi 80 häälest ainult 7 häält ja selle järele muidugi lahku. Lahku selleks, et oma saatuslikule tunnile läheneda, lahku selleks, et lavastada seda, mis täna Riigikogu tähelepanu ühenduses eelseisva suurprotsessiga on ta peale tõmbanud, lahku lühidalt selleks, et asutada oma erakonda, uut tööliste parteid.

Austatud Riigikogu liikmed! Kas on meie oludes imestada, et seda tehakse? Ma nimetasin juba seda ebastabiilsust, mis meie erakondades valitseb ja seda parteide rohkust, millest tingitud on suur selgusetus meie poliitilises elus. Siin on juba palju katsetajaid olnud. Kes ei ole meil kõik erakondi asutanud! Tuletame ainult meelde: raamatukaupmees Ploompuu „tööraha liit“ on juba kaks kord valimistel käinud, ja võib olla, et ta veel kolmas kordki valimistele läheb, ilma et sellel tagajärgi oleks. Meie ei saa sellest aru, meie imestame selle üle. Meie teame, kuidas omal ajal Rakveres üks väga omapärane härra Laurensius erakonna asutas, käis valimistel, kuid juba esimesed valimised parandasid tema erakonnatamise taudi. Mäletame, kuidasviisi asutati erakond härra Liivaku poolt, kes hiljem selle asemel, et Riigikogusse tulla, vekslivõltsijana vangimajja läks. Mäletame veel, kuidas viimastel valimistel härra Tammin endale erakonna asutas, sealjuures nii abitu olles, et ta isegi ei osanud vorminõuetele vastavalt oma kandidaatide nimekirja kokku seada. Tagant järele, kui nimekirjad tühistatud, kutsus ta „kõiki ausaid riigikodanikke“ Riigikogu valimisi boikoteerima. Kui meie kõike seda vaatame, siis näeme, et ei ole ka Paul Abramson'i loos midagi imestamisväärilist. Miks ei võinud siis Paul Abramson erakonda asutada, kui see Ploompuule, Liivakule, Laurensius'ele, Tammin'ile ja mõnele teisele lubatud oli?

Mis meile aga arusaadav ei ole, on see, et Paul Abramson'i poolt erakonna asutamine sootu teise kõlapinna leidis, kõigepealt meie ajakirjanduses ja meie avalikus arvamises üldse. Ajakirjanduses ei astunud tegevusse, austatud härrad, mitte ainult Paul Abramson oma uue erakonnaga, vaid veel keegi, keda ma nimetasin nimetuks, mitmepooliseks. Tegevusse astus keegi, keda — kui lubatakse, et ma võrdluse võtan ilukirjandusest — tuntud Hispaania dramaturg Ečegaray nimetab „Suureks Galeottoks“. See astus tegevusse. Ja nii näeme siis, kuidas „vagurast loomast“, nagu üks „Vaba Maa“ tuntud publitsist teda nimetab, tehakse vastu tema oma tahtmist erakonnalõvi, juht, tehakse päevakangelane. Kogu meie parempoolne ajakirjandus — au ja kiitus „Kajale“ ja „Päevalehele“ — on oma jõudu kulutanud selleks, et see nõndanimetatud vagur loom oleks võinud tõusta suureks ja ähvardavaks lõviks. Lugege, lugupeetud Riigikogu liikmed, ainult järgmisi „Päevalehe“ tänavuaastaseid numbreid, nimelt nr. nr. 26, 36, 65, 71, 75, 80 ja 95. See ei ole kõik, kuid need on tähtsamad numbrid, kus sellest küsimusest on ilmunud kas juht-

kirju, artikleid või joonealuseid. Edasi lugege „Kajast“, eriti numbreid 29, 62, 74. Siis, austatud härrad, näete, kuidas loodi meeoleolu Paul Abramson'i erakonna loomiseks, kui tähtsaks faktiks Eesti avalikus elus on tehtud see, et just Paul Abramson, see omapärane päevakangelane, uue erakonna asutab. Juba tema lahkumise fakti meie erakonnast on hinnatud kui päratu suurt poliitilise tähtsusega sündmust. Nii näiteks „Päevaleht“ 27. jaanuarist s. a. nr. 26 kirjutab: „Praod sotsialistlikus parteis.“ Esimesel leheküljel suurte sõnumite reas, kuhu harilikult pannakse kõige tähtsamad teated — valitsuse demissioneerumine jne. „Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseisva sotsialistliku partei ühistöö või poliitiline abielu on kestnud vormiliselt juba üle aasta. Kui 1924. aastal nende esimene kongress peeti, töötati suure hallooga ühes rinnas töötades tööliklassi võitlust arendama ja muid ilusaid asju teostama hakata. Kes nende juhte ja põhimõtteid tundis, raputas juba algul kahtlevalt pead — polnud usku ühistöösse sotsiaaldemokraatide ja iseseisvate sotsialistide vahel. Nüüd ongi elu näidanud, et sotsiaaldemokraatide juhid vähe on suutnud ühistöö arendamiseks teha. Palju rohkem nende hulka, eriti iseseisvate sotsialistide hulka, jäi algusest peale mehi, kes mõlema erakonna ühinemist heaks ei kiitnud, vaid tegevusest tagasi tõmbudes opositsiooni jäid. Hiljutisel kongressil tulid lahkkelid täies ulatuses avalikuks. Endine iseseisvate sotsialistide liider P. Abramson hakkas ühispartei haigeid kohti paljastama. Ta luges üles isikuid, kes erakonna abil erakonna liideritest soojad pesad saanud... Pole ime, et Abramson'i poolt ettetoodud väited, ennem tagasihoidlikult esiletulnud lahkkelide kõla sootu põrgumüraks muutsid“. Mees lahkus erakonnast ja põrgumüra oli selle tagajärg! Aga sellest on veel vähe. Edasi loeme: „Endistel kongressidel oli kõik libedasti läinud... Nüüd aga asus vastasrinda enamarenenud isik ja liider P. Abramson“. Enamarenenud isik oli siis lahkunud ja asunud vastasrinda.

„Arusaadav, et Abramson'i väljaastumine ei tähenda loobumist poliitilisest tegevusest. Temal on oma teatud hulk poolehoidjaid, nii et uue sotsialistliku partei loomine enne Riigikogu valimisi täiesti võimalik on ja peab juba uus partei tulema 27. jaanuariks s. a., sest töölised ei lase ennast sotsialistidest liiva peale vedada“. Oli leitud mees, kes juba enne liideri osas oli esinenud, selle lehe seletuse järele, oli leitud enamarenenud isik, ja nüüd algab tema tegevus; ühesõnaga öelda: kui ei oleks olnud Abramson'i, siis oleks tulnud ta luua,

oleks tulnud ta välja mõelda. Ja tõepoolest, austatud Riigikogu liikmed, tutvunedes selle materjaliga, mis koosseisu komisjonil oli tarvitada ja meeles pidades kõike seda mürglit, mis Abramson'i nime ümber tõsteti, jõuame otsusele, et P. Abramson, kui isik, on paljas fiktsioon. Teda tõepoolest, kui liidrit, kui enamarenenud meest, kui töölisklassi juhti ei ole olnudki, vaid on ainult fiktsioon. Seda on loonud kodanlik ajakirjandus, peamiselt kaks ajalehte — „Kaja“ ja „Päevaleht“. Ma palun veel Riigikogu liikmeid meeles pidada, et kui ma sellest räägin, kui ma Abramson'i ennast karakteriseerin ning tema erakonna loomisest kõnelen, siis ainult selleks, et P. Abramson'i vastu süüdistus on konstrueeritud selles mõttes, et tema uue erakonna löi, et olla legaalseks esituseks kommunistlikkudes salasepitsustes. Ilma erakonna loomiseta ei oleks käesolevat protsessi olnudki ega P. Abramson'i väljanõudmist Riigikogust. Sisuliselt on see kõik väga tihedalt seotud Riigikogu liikme väljaandmise küsimusega.

Nii siis loob parempoolne kodanlik ajakirjandus P. Abramson'i ise, kui teda ei olnud. Tal — Abramson'il — on ühine terminoloogia selle kodanliku parempoolse ajakirjandusega, sest P. Abramson ja tema partei terminoloogia oli ju laenatud kommunistidelt. Parempoolsel ajakirjandusel on samad võtted sotsialistidele kallaletungimiseks nagu P. Abramsonilgi. Vaatame, missugused on need küsimused, mida on kasutanud parempoolne ajakirjandus, et sotside vastu meeleolu sünnitada P. Abramson'i kasuks. Esiteks kroonukorterid, mida sotsid kasutavad. Aga nagu Teie teate, kasutasid ainult kaks sotsi riigi korterit. See on — Riigikogu esimees esituskorterit ja Riigikogu asjadevalitseja Riigikogu oma otsusel, siin kõrval majas. Kirjutustest aga paistab välja, nagu asuksid kõik sotsialistid kroonukortrites. Teiseks on esile toodud mitme ameti pidamine ning seal nimetati muuhulgas ka minu parteiseltsimees Jõeäärt, kes aga Riigikogu kõnetoolilt seletas, kuidas lugu tema kahekoha pidamisega on, kuidas tema ühte kohta puht ideelistel põhjustel peab, et tööliste juriidilist nõu anda, ja et võimatu oli seda bürood ära kaotada. Muidugi „Kaja“ ja „Päevaleht“ ei viivitanud juttu kahest kohast aidata üles puhuda ja seda ühendusse seada Abramson'i uue partei loomisega. Vaadake, selleks oli neil aega ja selleks oli neil ruumi, aga Jõeääre seletuste jaoks mitte. Sotsialiste nimetavad need lehed igalpool „härrassotsideks“ — sõna, mille kommunistid välja mõtlesid ja mille kodanlikud ajalehed ning Eesti töölispartei mehed üle võtsid. Ma ei hakka väljavõtteid lugema üksikutest numbritest ega

juhatama, missugustest numbritest neid leida võib, ma ainult tarvitan veel üht tsitaati, mis tollesse ajasse puutub, kui Abramson'i partei loodi. „Päevaleht“ nr.65 kõneleb Abramson'i „roosilistest väljavaadetest valimistel,“ sellest, kuidas ta „lõmmi lööb“ sotsialistliku partei, ja nagu Abramson ise kõneleb, olevat temal need väljavaated päris kindlad, sest ta olla 70 töölisvanemaga kõnelenud ja nende meeleoluga arvestades võib arvata, et kõik töölised sotsialistidele seljad pööravad. Edasi tulevat seletused, kuidas sotsialistidel olevat käsi hale-dasti käinud Tallinnas valimiste koosolekuil ning kuidas seal ikka esinevad Abramson'i mehed kangelasena. Nii näiteks kirjutab „Kaja“ nr.62 — 16. märtsil s.a. ühest koosolekust ja ütleb: „Nüüd läks aga lugu tormiliseks peale selle, kui abramsotsid sõna on saanud. Kohe nende eneste hulgast vanapoolse sümpaatliku näoga tööline tõusis püsti ja ütles: Nüüd alles näeme sotsialiste, kes materdavad teisi ja ülistavad ennast. Aga mis nad on ära teinud? Mitte midagi. Kui tõtt öelda, siis on põllumehed tööliste kasuks rohkem ära teinud, kui härrassotsid, kes siin tööliste hingi püüavad“. Ma ei saa teile nimetamata jätta, kes oli see Issanda ingel, kes meid nii hirmsasti rabas. Selle Issanda inglil nimi on Priiman; ta on tõesti tööline. Kui Tallinnas oli valgelillepäev, siis tuli ta ja seletas mitme inimese juuresolekul „Ühenduse“ toimetuses, kuidas raha raha korjatavat kokku selleks, et tiisikuse pisielukaid tööliste keskel laiali laotada.

Ta nõudis mitme inimese juuresolekul, et meie kirjutaksime valgelillepäevast protesteerivalt: rahva raha korjatavat kokku selleks, et tiisikuse pisielukaid laiali laotada ja töölisklassi mürgitada, et kodanlastel seda kergem hingata oleks. Kui meie küsisime, miks ta seda mujal ei nõua, siis ütles ta, et ega siis kodanlikud lehed niisugust artiklit vastu ei võta, kuna „Ühendus“, kes end tööliste huvide eest võitlejaks peab, seda kirjutama peab. Kui meie peatoimetaja temale selgeks katsus teha, et riskant on ikkagi oletada, et valgelillepäeval tiisikuse vastu võitlemiseks korjatud raha läheb töölisklassi mürgitamiseks, siis ütles härra: „Noh, nüüd on selge, et sotsialiste tõesti usaldada ei või, et nad on tööliste vaenlased. Parem usaldada kaitsepolitseid.“ Selle sooviga siis, et ta läheks ja kaitsepolitseile tähendatud asjast räägiks, näitasime talle toimetuse ust. See oligi Issanda ingel, kes rabas meid nii „Päevalehe“ kui „Kaja“ teadmise järgi!

Juhataja **R. Penno** Rkl. Ast, kuidas see ühenduses on käesoleva päevakorrapunkti? Kutsun Teid päevakorra juurde.

K. Ast (stp): Ma lähen otsekohe edasi. Ma ei taha kuidagi vaielda koosoleku juhatajaga selle üle, mis kodukorras keelatud on. Aga kui ma selle fakti Riigikogule esitasin, siis ainult illustratsiooniks, mis näitab, mis suguses õhkkonnas uus partei loodi ja missuguste abinõudega meie parempoolne ajakirjandus uue partei kasuks sotsialistide halvamiseks kihutustööd tegi, ja kuidas vagurast Paul Abramson'ist, kelle väljaandmise asja täna peame otsustama, suur eestvõitleja ja lövi sai. Väga huvitav on, lugupeetud Riigikogu liikmed, et kõike seda ülistamist ühele parteile ta ülesupitamiseks tehti sel ajajärgul, kui meie politseivõimudele juba teada olid kommunistide salajased urgitsused. Materjalidest, mis komisjonil käsitada oli, selgub, et kommunistidel kavatsus oli leida puht legaalsel moodust Riigikogusse pääsemiseks. Mitte ainult politsei ei teadnud siis seda, et niisugused kavatsused käimas, seda teadis ka ajakirjandus, vähemalt leian ma „Vaba Maast“ juba 21. veebruaril 1926 a. nr. 44 pealkirja all „Kommunistid Riigikogu valimistel“ muuseas järgmist: „Nagu meie Peeterburi kaastööline teab jutustada, on kominterni Eesti sektsiooni poolt Eestis viibivatele põrandaalustele kommunistidele käsk antud Riigikogusse pääseda, süüta organisatsiooni firma all valimistel oma nimekirjaga osa võttes. Valimistel loodetakse läbi viia ainult 3 kuni 4 isikut, kes informatsiooni otstarbel parlamendi tööst osa võtaksid“. Nii. Kommunistide kavatsused olid juba ajakirjanduse kaudu avalikkuse ette toodud, kuid kõigest sellest hoolimata leitakse väga soovitavaks teed tasandada neile, keda pärast kohtuvõimudel tuli taga kiusama hakata ja kelle jaoks isegi moodustati sõjaväljakohus, nagu hiljuti Riisman'i loost veel meeles on. Ka meile, lugupeetud Riigikogu liikmed, oli iseendast selge, et see ettevõtte, mis Paul Abramson meie erakonnast lahkudes algatanud oli, peab viima kohtuprotsessini, ning et kui see mees Riigikogusse peaks pääsema, siis tema väljaandmise küsimuse käsitamisest mööda ei pääse. Meie püüdsime juba siis selle erakonna telgitaguseid nii kommunistide kui ka parempoolsete suhtes paljastada. Et ma asjata seda ei räägi, selleks luban — nüüd juba viimasena — väikese tsitaadi ette lugeda, sedapuhku „Vaba Maast“ 30. märtsist 1926. a. nr. 75, kus refereeriti minu parteiseltsimehe Jonas'e kõne ühel Tallinna koosolekul, ja kus siis „Vaba Maa“ refereerimise järgi minu parteiseltsimees Jonas järgmist olevat öelnud: „Aga ma küsin ka sellel korral sinult (pöörab Paul Abramson'i poole), kas sa ei ole Eesti Subatov, provokaator, kas siin mitte

kahtlane kapital tegevuses ei ole...“ Ja edasi: „Abramson ei ole muud kui argpüks, kes parteist ära jooksis ja uue ühe kuuga asutas. See on Subatov'ite partei, ja keegi on nende seljataga, kes raha eest seda teha laseb...“ (E. Jonas, stp: Kes see on?) Katsume selle üle edaspidi selgusele jõuda, selleks pakub materjali avalik elu, kui ka kohtu poolt esitatud andmed. Kui kõigile juba algusest peale selge oli, et siin suure provokatsiooniga tegemist on, et siin töölisliikumises subatovlik liikumine algatatud, siis tekkis iseendast kahtlus, kas mitte kuidagi administratsiooni käed ja näpud siia ulatunud ei ole. Ja tõesti, kuigi otsekoheseid andmeid administratsiooni kohta ei ole, oleks väga iseloomustav ja huvitav käesolevas küsimuses administratsiooni tegevust jälgida, et aimu saada, kui suur on tõepoolest Paul Abramson'i süü raskus. Meie näeme, et kohuski ei ole selles asjas täitsa vabalt tegutseda võinud.

Läinud aastal näiteks, kui töölisühinguid registreeriti, tegi kohaliku rahukogu registreerimise osakond igasuguseid vormilisi takistusi, et töölisühingute põhikirju ei registreeritaks. Isegi nii kaugele mindi, et üks täht oli segane ja sellepärast lükati põhikirja registreerimine tagasi. Ka meie erakonna ühingute põhikirju ei registreeritud. Mul oli Riigikohtu esimehega juhus rääkida ja näidata, missugustel väiklastel, otsitud, lausa imeväärsetel põhjustel registreerimised tagasi lükati. Aga kui Paul Abramson'i uus erakond registreerimisele tuli, siis läks kõik väga libedalt. Seesama härra, kes teisi ühinguid ei registreerinud, otsides kõige väiksemaid vormivigu, neid lausa vägivaldselt leides, seesama härra nõuab pärast seda, kui asi teist korda oli ette tulnud, erakonna kiiret registreerimist, põhjendades sellega, et riiklikud huvid nõuavad selle erakonna kiiret registreerimist. Ja erakond registreeritakse kiires korras. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kus see härra praegu on?) See härra on kõrgenduse saanud, kui panga eesotsas seismine kõrgendus on. Ka partei liikmetele enestele tundub, et asi mitte puhas, mitte selge ei ole. Isegi Paul Abramson ei näi usaldavat enam oma isikut. Oma pikas seletuskirjas, see tähendab selles pikas tunnistuskirjas, mis 35 lehekülge pikk, räägib ta, et ta ei ole tahtnud olla ei kommunistide ega ka kaitsepolitsei agent. Ma kriipsutan erilisel alla — ei kommunistide ega kaitsepolitsei. Vaadake seda huvitavat kõrvuseadmist, tema südame-tunnistus piinab teda: aga korraga olen ma kaitsepolitsei agent, korraga olen kommunistide agent. Oma tunnistuses ütleb ta: ma ei taha kellegi teenistuses olla, ei kaitsepolitsei ega kommunistide teenistuses seista. Muidugi,

veel suuremad kahtlused olid teistel, olid nendel reameestel, keda Paul Abramson oli suutnud kaasa tõmmata. Lugeses näiteks süüaluste Maurer'i, Thomson'i ja Sprenk'i tunnistusi, leiame iga kolmanda sõna: kahtlane, kahtlane, kahtlane! Kõik näis neile kahtlane, ühtki sammu ei leitud tema poolt, mis kuidagi viisi usaldusväärne oleks. Aga mis seal siis eriti kahtlane oli? Kahtlane oli kõigepealt partei häälekandja toimetamine, „Proietaar-lase“ toimetamine. See olevat sündinud niisugusel teel, et pärast Maurer ja teised sunnitud olid Paul Abramson'i järele kontrolli seadma. Paul Abramson mahutas ajalehte sarnast materjali, millega keskkomitee nõus ei olnud, ja jättis avaldamata, mida keskkomitee oli avaldamiseks saatnud. Selle kohta ütlevad nad: see oli hirmus kahtlane; meie ei tea, kas kaitsepolitsei või kommunistide poolt, kust artiklite avaldamist Abramson'i käest nõuti. See tuli meile kahtlane ette. (Aruandja J. Holberg: Seda ei ole öeldud.) Võib olla, et nad just sel juhtumisel seda ei nimetanud. (Vahelhüüe aruandja J. Holberg'i poolt.) Ma mõõndan aruandja ütelist.

Edasi tuli neile väga kahtlane ette rahade lugu; kust poolt uus erakond raha sai? Härra Maurer, keskkomitee liige, kes ka areteeritud oli, nüüd võib olla aga lahti on lastud, ütleb, et neil enestel läks korda laenata põhja pangast ja kommertspangast 200.000 marka. Aga nad ütlevad, et see summa ei olnud küllaldane ja neil oli sagedane rahapuudus; aga siiski Paul Abramson kuskilt raha saab. Meile tuli see allik väga kahtlane ette, ja kui küsiti, kust ta raha saab, siis vastati, et tema naiseisa Venemaal saatvat raha. Viimane kord olnud neil jälle suur rahapuudus, mehed istunud nukrate nägudega. Siis öelnud Paul Abramson: „Ah, mis teie kurvastate, mul on uus saadetus, 35.000 mk., käes“. Kui küsitud — näidake meile tshekk — öelnud Paul Abramson, et tshekk on tema omandus ja tema oma tshekke ei näita ja kontroleerida ei lase, ja asi jäänud nii.

Kolmas moment, mis neile väga kahtlane ette on tulnud, oli kandidaatide ülesseadmine Riigikogu valimistel. Ka seal on, kõrvalised mõjud maksivad olnud. Seal on kord keskkomitee koosolekule inimene ilmunud, kes keskkomitee hulka ei kuulunud. Iga kolmas sõna nende tunnistustest räägib: kahtlane! Kõik on nendel tulnud kahtlane ette. Sellest kahtlusest ei olnud puhas kõigepealt nende oma liider. Aga, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, see liider nii kahtlane kui ta ka oma kaaslastele ette ei tulnud, nii tähtsaks kui teda ka parempoolne ajakirjandus ei teinud, millise

lõvina teda ka ei kujutatud, see liider tundub ainult kui traadisttõmmatav nukk, ei midagi rohkem. Kui nüüd uue erakonna seljatagune oli sarnane, et tema mingisugust usaldust ei väärinud erakonna liikmete keskel, kui ühelt poolt parempoolne ajakirjandus püüdis seda üles õhutada, teiselt poolt aga kommunistidega läbikäimine ilmsiks hakkas tulema, siis oli ju olukord väga segane. Segases vees peavad olema ka vastavad kalapiüüdjad. Meie teame näiteks Vene riigist, kuidas seal viimastel valitsemisaastatel väga palju segadust oli, ja kuidas siis oli seal ka oma Rasputin. Ja ma pean ütleva, et ka selles protsessis oma Rasputin ei puudu. See Rasputin, kes niite on tõmbanud ja kelle näpunäidete järgi on tantsinud Paul Abramson, see päevakangelane, „lövi“, — selle Rasputini nimi protsessis on Mihkalai. Mitte Nikolai. Niiviisi on seal kirja pandud — Mihkalai. See Mihkalai korraldab kõik, ta on nagu telgitagune dirigent. Mihkalai korraldab kokkusaamisi Paul Abramson'i ja Riisman'i vahel, Mihkalai toob käsikirju „Proletaarlase“ toimetusele ja seletab, et tema need käsikirjad, mis peaaesjalikult sotsialistide vastu sihitud — need vägevad artiklid, — on kirjutatud ise. Edaspidi hakkab ta masinalkirjutatud artikleid tooma, ja kui Paul Abramson hakkab temalt seletust pärima, siis tunnistab Mihkalai, et tema ei ole kõik ise kirjutatud, vaid et Riisman kirjutab neid artikleid põranda all. Sellel Mihkalai'l on suur osa protsessis ja tema ongi selle protsessi Rasputin. Aga kui teie küsite, kes on see Mihkalai, siis ei jaks ei mina ega arvatavasti ka härra komisjoni aruandja selle küsimise peale vastust anda. See on salapärane isik, see Mihkalai. Kohtuvõimud ei ole Mihkalai'st mitte huvitatud, kaitsepolitsei võimud veel vähem. Tervest aktidevornast ei selgu, et Mihkalai isik oleks kindlaks tehtud, kas Mihkalai on mõni anonüüm või pärisnimi, kus kohal tema elab. Missuguseid samme tema kinnipüüdmiseks on astunud, seda ma ei tea. Teised on leitud üles, kõik tillukesed rattakesedki on vabrikust välja tiritud ja vastutusele võetud, Riisman oma salakorteriga paljastatud ja maha lastud, aga see, kes kõiki niite tõmbas, kelle traadiotsas ka liider Paul Abramson ise kõlkus, seda Mihkalaid ei ole olemas, selle isik jäi sinna paika, kus ta oli. Kuulge, austatud härrad Riigikogu liikmed, ma ei armasta häbematu olla, aga kui kõike seda arvesse võtta, mis selle erakonna ümber on sündinud, kui seda telgitagust vaadelda, siis peab kahtlus tärkama, et see Mihkalai keegi muu ei olnud, kui kaitsepolitsei agent. Olen selles igatahes veendunud, sest teistes tingimustes ei oleks see Mihkalai mitte seda osa etendanud, mida ta selle protsessi järele etendab.

Siis kui see kindel veene ja mulje mul oli tekkinud, oli mul kokkusaamise võimalus uue partei ühe tähtsama tegelasega — teda on nimetatud ka abiliideriks, kuid nime jätan seekord nimetamata, kuid ta on üks tähtsamatest figuuridest uues erakonnas, kelle neli esitajat seal praegu istub, siis küsisin ma temalt: „Õelge, armas härra, kes on teie erakonnas kaitsepolitsei agent, kas Paul Abramson ise või keegi teine“. Ta mõtles natuke aega ja ütles: „Meil on neid mitmeid“. (Naer.) Muidugi ei nimetanud see härra nimesid, kes just nende erakonnas kaitsepolitsei agent on, võib olla ei seisnud ta ise sellest kuigi kaugel, vaid huvitav on tema otsekoheus, et ta seda konstateerida võis. Paul Abramson'i kohta ütles ta, et tal olevat kahtlus, et ka Abramson on kaitsepolitsei agent, aga ta ei julgenud seda tõendada.

Minul oli ka see tunne, et Paul Abramson ühelt poolt kommunistide, samal ajal veel kaitsepolitsei teenistuses seisis. Kuid tutvunedes materjaliga, mis seal on, on minul see veene kadunud ja ma ei julge seda tõendada. Ta on traadisttõmmatav kangelane ning tema enese osa ei olnud kuigi suur. Tõepoolest, kui selle isiku omadusi arvesse võtta, siis ei saa uskuda, et ta oleks osanud niidid niihästi kududa, nagu see tõepoolest sündinud on. Seesama härra, kelle poole ma küsimisega pöörasin, üks tähtsamatest uues erakonnas, härrad töölispartei-mehed, ütles mulle, et idee uut erakonda luua, ei ole välja läinud Paul Abramson'ist, vaid hoopis härra poolt, kes Riigikogus praegu äärmises paremas tiivas istub ja kes Eesti avalikkusele väga tuntud. Ma nimetan ka selle härra nime. See idee olevat selle mehe tõendamise järele välja läinud mitte kellestki muust, kui härra Konstantin Pätsist. (Naer.) Nimelt on härra Konstantin Päts sugereerinud oma kokkusaamistel Paul Abramson'ile mõtte, et tema uue erakonna asutaks, sest sotsialistide „laul on nii kui nii juba lauldud“. Teil tarvitseb ainult rahu pidada meiega, see on põllumeeste koguga, ja siis oma tööd puhtalt teha. Väga huvitav on veel, et selles mõttes tagatise mujaltki poolt nõutud. Nii näiteks: üks vangistatutest uue partei liikmetest, keda pärast lahti lasti, see on rkl. Sprenk, ütles Paul Abramson'ile, et tema on nõus uude parteisse minema sel tingimusel, kui temale garanteeritakse, et selle kaudu mingisugust õnnetust ei juhtu tema kalli isiku suhtes. Seal vastas aga Paul Abramson, et „kõigi tähtsamate meestega ja mõjuvate isikutega on läbi räägitud, midagi ei ole karta, tule aga parteisse“.

Väga huvitav edasi on see, et kui lehe toimetamise juures ei saanud erakonna keskkomitee oma tahtmist lehe sisu juures maksmata panna, kui erakonna keskkomiteel tuli Paul

Abramson'i emale tõrjuma hakata lehe toimetusest, et siis tolle aja jooksul, nii seletas mulle selle lehe toimetaja, kõik need kirjutused lehest välja tõrjuti, mis kuidagi Harju panku puudutasid. Harju pank oli üks pühadus, mida puudutada ei tohtinud ja põllumeeste koguga polemiseerimine ei olnud ka mitte õigustatud.

Lõppude-lõpuks pean veel seda avaldama, et Paul Abramson ise ka lugupeetud härra Konstantin Pätsi isikut oma tunnistuses ära unustanud ei ole. Lehekülge ma ei tea nimetada. Ta ütleb oma tunnistuses, et „minu läbikäimist Riisman'iga pidi teadma ka härra K. Päts.“ (Aruandja J. Holberg: Ei ole õigus, nüüd ei ole õigus. J. Soots, põl: Häbematus! K. Tonkman, põl: Häbemata! M. Laarman, põl: Jätke järele, ei ole vaja enam!) Järgmises lauses Abramson pehmendab oma tõendust selles mõttes, et ütleb nii: — „Ma ei mäleta mitte, kas mina härra Pätsile just Riisman'i nime nimetasin.“ Tähendab, et tema, Abramson, niisugust peent mängu mängib, et ta kommunistidega läbi käib, et ta lavastab suurepäralist provokatsiooni, ja kõiges selles pidi siis härra Konstantin Päts teadlik olema. Aga ta nagu ei mäletanud, vaid rääkis rohkem üldiselt. (M. Laarman, põl: Kui Teil portfell oleks, siis Teie nii ei räägiks.) Võib järeldada, et Paul Abramson ise ei ole raatsinud oma ideeandjast vaikida.

Noh, mida võiks siis kõige selle järgi öelda? Nimelt seda, et meil siin tõelikult tegemist on ühe tumeda ja salapärase toiminguga, mida on juhtinud tume ja salapärane härra Mihkalai ja Eesti avaliku elu tegelane härra Konstantin Päts. Järelikult võime meie seda uut erakonda, millepärast inimesi taga kiusati, karakteriseerida esiteks kui põllumeeste kogude osakonda. Seal on teie sõbrad, andke neile kätt ja suudelge. (Põllumeeste hulgas vilistamine, jalgadega trampimine, hulgalised vahelhüüded: Häbematus! Vale!)

Juhataja **R. Penno**: (Helistab vahet pidamata.) Palun rahu!

K. Ast (stp): Edasi peame kõige selle varal uut erakonda karakteriseerima kui kommunistide ilmarevolutsiooni mädastaapi..... (Üldine müra.) Edasi võib karakteriseerida uut erakonda kui kaitsepolitsei abiprefektuuri, kui kaitsepolitsei filiaali. Meie ei tea üksikute inimeste kohta midagi öelda, aga raske on oletada, et kõik see sündinud oleks ilma siseministeeriumi kõrgema juhita, keda nüüd tagant järele Riigikogu esimehe kohale on paigutatud. Nii siis, põllumeeste kogude

osakond, kaitsepolitsei filiaal, kõik kokku aga häbiplakk, mädapaise Eesti vabariigi küljes. Ja selle jaoks on tegutsenud mitmed silmapaistvad härrad. Ma pean ütleva, et põllumeeste kogud väga teadlikult on toimunud. Nii näiteks meie kõnekoosolekuil soovitasid nad tööliste mitmel pool, arvestades sotsialistidega, hääletada Eesti tööliste partei, Abramson'i partei poolt. Selleks on mul mitmed tunnistused. (Vahelhüüded). Mis tähendab Teie „vale“ minule? Teie „vale“ ei tähenda minule mitte midagi.

Edasi näiteks tahan ma teile nimetada, kuidas üks tähtsamatest põllumeeste kogude tegelastest Võrumaal, kui soovite, ma võin teile ka nime nimetada, kes teie hulgas istub praegu Võru maakonnanõukogus, ütles, mis see erakond on. See erakond olevat nimelt see täi, mida härra siseminister sotsialistidele krae vahele riputas... (Naer.)

Juhataja **R. Penno:** (Helistab.) Kõneleja, palun mitte tarvitada ebaparlamentaarset ütelusi.

K. Ast (stp): ...seda nelja tunnistaja juuresolekul. Nemad olevat väga imestanud olnud, kui siseminister uue partei sulgus. Aga kui see partei uuesti avati, siis olevat see mäng neile selgeks saanud. Avatud partei olevat see loom, mida sotsialistidele krae vahele riputati.

Vaadake, mu härrad, ma hakkam juba lõpetama. Vanasti tõi Diogenes, tuntud mõtetark, skeptik Afrodite altarile täi, tappis ta ära ja teda tappes ohverdas ta jumalannale. Meie parempoolsed tegelased administratiiv-osakondadega koos on toonud sama looma Eesti tööliikumisele, kuid mitte teda ohvrina ära tappes, vaid selleks, et ta seal poegiks ja signeks. Aga meie, sotsialistid, oleme oma tegevusega selle ilge looma ära tapnud. Tema ei sigi ega poegi enam, ja ma loodan, et ka minu tänane kõne selleks kaasa on aidanud.

Aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, mida arvate siis nüüd kõigest sellest? Missuguseid järeldusi võiksite teha nende süüaluste kohta, kelle väljaandmise küsimust siin arutatakse? Teie näete, meid on asetatud niisuguse protsessi ette, mis on skandaalne igas suhtes. See on sarnane protsess, mis heidab varju Eesti riigi peale, see on sarnane protsess, mis meid kahtlustama sunnib, et kas mitte teatud ametkoht või teatud osa riigivõimust ei ole tegev provokaatorite sepitsemistes, et kas osa nendest kulddest, mis meil kaitsepolitsei jaoks kanda tuleb, ei lähe ka 1. detsembri organiseerimiseks. Vaadake, niisuguse hirmsa küsimise ette asetab meid eelole protsess. Mis tähendavad sar-

nase küsimise kõrval väikesed süüteo kaalumised üksikute isikute suhtes. Ühiskonnas, lugupeetud Riigikogu liikmed, on väga mitmesuguseid tüüpe. Ühiskond on suur ja kirju loomaaed, seal leidub suuri ja kavalaid kelme, ausate inimeste kõrval muidugi, aga seal leidub ka väikseid kelmikesi. Kui suured ja kavalad kelmid hakkavad väikseid kelme juhtima ja ära kasutama, siis võib saavutada sarnaseid tagajärgi, mis imetlema paneb, nagu käesoleval juhtumisel on sündinud. Aga ma küsiksin, kas on see riiklikult lubatav, et edaspidi veel niiviisi sündida võiks. Lugupeetud rkl. härra Konstantin Päts kõneles kord riiklikkudest rekvisiitidest. Ta luges mitmed riiklikud rekvisiidid üles, ilma milleta riik ei võivat püsida. Siin tuleks juurde kirjutada veel paargi rekvisiiti. Meie peaksime tunnustama, et selleks, et üht riiki korraldada ja alles hoida, peab natukenegi olema moraal, peab natukenegi olema ausust, peab natukenegi olema poliitilist korralikkust. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Jah, see teid riivab! Teie eneste juures tunnete kõige vähem seda poliitilist korralikkust. See oli teile väga valus kuulda. Meil Eestis, nagu käesolevast asjast näeme, ei ole poliitilisest aususest juttugi olnud, poliitilisest korralikkusest veel vähem, ja sellepärast on võidud üles puhuda sarnane erakond ja avalikkusele pühendada sarnane protsess, mis lähemal ajal tuleb. Aga see, lugupeetud härrad, ei ole riigitarkus ega ka riigitruudus. Ma mõtlen, et nüüdki, kus meil uue valitsuse loomine käsil, silmas tuleks pidada, et edaspidi vähemalt need korruptsiooni nähtused ära kaoks, mis meie riigile tõesti halvad on.

Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Meie oleme kaitsnud seal ideelisi inimesi, kus see kaitsta andis. Ma tuletan meelde, et juba kommunistide protsesside puhul, kus Riigikogust on välja antud Riigikogu liikmeid, on tulnud meil ka kommunistlike tegelaste väljaandmise vastu kõnelda. Sellest on järeldatud, et meie pidavat kaitsma kommuniste. Ma olen päris kindel, et ka minu tänane kõne sellena ümber pööratakse. See ei ole milliselgi määral teravmeelne. Kuid teravmeelsust ei ole sealtpoolt tiivast oodatagi. Nad võivad teha edasi oma lamedat demagoogiat ja öelda, et mina olevat jällegi siin kommuniste kaitsnud. Aga kes selle küsimuse otsekohe, ausalt võtavad, need ei saa ometi seda öelda. Ma ütlen veel, meie oleme kaitsnud kommuniste seal, kus ideelisi kommuniste on süüdistatud, ja kus meie oleme näinud, et süüdistusmaterjal on nagu otsitud ja kistud. Käesoleval juhtumisel Paul Abramson'i suhtes ei saa meie seda teha. Meie ei leia siin ideelist inimest ja meie ei leia üldse kogu selles liikumises, mida sala-

vedrude kaudu õhutati ja algatati, ideelikkust, vaid meie näeme siin lamedat demagoogiat ja võrratut avantüüri töölisliikumise alal. Avantüüri, mis mitte ainult töölisliikumisele ei ole raskeid hoope andnud, vaid mis ka meie riikluse peale on visanud varju. Sellepärast ei saa meie Paul Abramson'i isiku kaitseks sõna võtta ja jätame seda teiste teha. Meie jätame selle nende teha, kes selles asjas teadlikumad on. Mõistku parem tiib oma sõprade üle kohut, sest asjata oleks meil võõra perekonna asjadesse tungida. (Naer keskel.) Kui Paul Abramson kinni istub, siis peaks õiguse järgi ka sealt — paremalt tiivalt — mõned isikud kinni istuma, sest Paul Abramson on käesoleval juhtumisel ainult kõrvaline tegur, keda ära kasutati tumedate ja virilate sihtide saavutamiseks. Sellepärast, pestes käed puhtaks, jätame meie Paul Abramson'i asja otsustamise nende hooleks, kes tema isikust peaksid huvitatud olema. Näidaku, mis nad oma kaastöölisest arvavad ja kuidas nad temaga talitavad. (Kiiduavaldused pahemal pool ja pealtkuulajate rõdul.)

Juhataja **R. Penno**: Ma palun publikut meeles pidada, et koosoleku rahu ei rikutaks.

H. Martinson (tp): Et Eesti tööliste partei esitajad Riigikogu koosseisu komisjoni tööst ei saanud osa võtta, siis ei saanud meie ka ühtki pilku heita nendesse salapärasesse protokollidesse, mida mõned ajalehed nii vanapiiga moodi käsi kokku lüües jutustasid, isearanis „Ühendus“, kes sellest suurt kõmu tegi ning ka praegu rkl. Ast siin ette tõi. Missugused protokollid seal olid, on meile teadmata, ja sellepärast ei või meie teada, kuipalju süüdi oli Riigikogu liikmel Paul Abramson'il ja Eduard Pesur'il. Neile on süüks pandud, et nad on osa võtnud põrandaalusest riigikukutajate salaorganisatsioonist. Aga poliitiliselt teisitimõtlejaid lastakse igas haritud riigis vabaks, ja haritud riik tahab ju meie Eesti ka olla, sellepärast on täiesti loomulik, et nende kohtuallajätmist, nagu koosseisu komisjon seda ette paneb, ei või meie kuidagi moodi pooldada. Nii mitmedki rühmad, kes on üles astunud siin täna nii hukkamõistvalt, on spekulierenud juba nende vabade kohtade peale, ja need rühmad ei ole kunagi häbenenud tööliste esitajate kallal kõige julmimat vägivalda tarvitada, mis isegi juba välisriikides on proteste esile kutsunud. Ma ei taha siin pikemalt sõna võtta, võib olla, et Paul Abramson on meile samuti vastuvõetmatu kui teistelegi, see selgus Riigikogu liikme Ast'i kõnest, mida peaks uskuma, ehk seal küll nii mõndagi valet sees oli! Võib olla, et Paul Abramson on enam parem-

poolsete rühmade provokatsiooni ohver, kui tõelik riigikukutaja, ja tema süü ei ole koguni nii suur, kui siin üles puhutakse. Ma tahaksin vähe härra Ast'i poolt ettetoodud valeandmete juures peatuda. Ast tähendas, et see Eesti tööliste partei liige olla olnud, kes olla kiitnud, et põllumehed on tööliste kasuks rohkem ära teinud kui sotsialistid. Ma võin öelda, et see mees ei ole kunagi Eesti tööliste partei liige olnud ega ole ka praegu. (K. Virma, stp: Teie ärge rumalusi rääkige.) Ja kõike seda teame meie ka, et meie siin kellelegi auku pähe rääkida ei saa, sest iga rühm on juba selles asjas omale seisukoha võtnud. Hoolimata sellest teeb Eesti tööliste partei Riigikogu rühm siiski ettepaneku, et Riigikogu liikmed Paul Abramson ja Eduard Pesur viibimata vahialt vabastataks ja Riigikogu tööd osa võtma kutsutaks.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minule on arusaadav rkl. härra Ast'i kõne. Nendel olid ju praegu kinnipeetava rkl. Paul Abramson'iga omal ajal ägedad võitlused, ja see kibedus nendest võitlustest keeb veel tänagi nende hingest täiel aurul välja. Muidugi katsuti selle kõrval hoopis anda ka sinna, kuhu rkl. Ast harilikult oma väljaastumises hoobid juhib, ja nimelt põllumeeste kogude poole. Kui ta seda katsub põhjendada nende andmete ja sündmuste põhjal, kus minul viimasel ajal Paul Abramson'iga kokkupuutumist olnud, siis võin tähendada, et see kõik ainult suurest luulelennust tunnistust annab rkl. Ast'i juures ja muud midagi. Paul Abramson'i hindas härra Ast ise väga valusalt, ja kui tema oma hindamist nüüd teises mõttes võtab, kui seda tarvis parema poole peale varju heitmiseks, siis näitab see seda, et tema oma hindamist ise vist ei usu. Ma võin lühidalt tähendada, et minul omal eluajal igasugustes olukordades igasuguste inimestega on kokkupuutumist olnud, muuseas ka Paul Abramson'iga, kus mul teda teistsuguse inimesena näha tuli. Paul Abramson oli omal ajal üks neist, kes osa võttis meie sõjaväe ülemkomiteest. Ma ei tähenda mitte, et ta seal silmapaistvat osa etendas, aga vähemalt on minul üks juhtumine mees, kus minul temaga kauemat aega kokku puutuda tuli. Nimelt tuli minul ühes temaga rahustada ühte väeosa, ühte roodu meie polgus sel ajal, kui selle polgu juhatajaks oli kindral Tõnisson. See oli vist, kui ma ei eksi, 6-es rood, kes ülemuse vastu oli üles astunud, ja meil tuli ülemkomitee liikmetena sinna sõita, et seda roodu vaigistada. Ma toon selle juhtumise ette sellepärast, et see juhtumine just põhjuseks oli, millepärast Paul Abramson minu poole pööras. Meie sõitsime sinna Paul

Abramson'iga seltsis ja ta rääkis mulle tee peal, et tema küll sotsialismi poole kaldub, kuid sellejuures suur isamaalane on. Ta aitas ka tõesti ihu ja hingega kaasa selleks, et roodus rahulikku meeleolu luua. Meie sõitsime ka seltsis tagasi. Tänavu aasta algul, kuud ma ei mäleta, sest ei teadnud, et seda tarvis on meeles pidada, kõneles Paul Abramson minuga telefoni läbi ja küsis, et kas mina ei võiks teda oma juures kõnele vastu võtta. Ta tähendas ka, et Teie olete minust võib olla väga palju kuulnud, ja Teil on vist mitmesugused otsused minu kohta, kuid mina paluksin Teid, et Teie võtaksite mind vastu just selle mulje all, mis saite siis, kui ülemkomitee liikmetena omal ajal Haapsalu sõitsime. Ta ütles, et tahab täiesti isiklikuis asjus rääkida. Sel ajal ei olnud valimisi, agitatsioone ega midagi sellesarnast. Ma määrasin talle teatud aja, ning Paul Abramson ütles, et tema on minu juurde tulnud täiesti isiklikus asjas ja palus, et ma tema üle otsustaksin selle mulje all, nagu tookord Haapsalu sõitsime. Ta kandis ette, et ta isiklikult väga raskesse seisukorda sattunud, et tal perekond, ja et ta ei ole kuskil sotsialistlikkudes organisatsioonides tegevuses, vaid on isegi väga palju oma sotsialistlikku ilmavaadet muutnud. (A. Jõeäär, stp: Millal see oli?) Ta ütles, et on raskesse seisukorda sattunud ning et tema sel ajal, kui härra Ast portfelli minister oli, on kirjutanud ühe käsikirja selle kohta, kuidas on kommunistlik majanduselu välja kujunenud ja kui palju sellel väljakujunemisel tulevikulootusi on, ning kindlasti lootnud, et see raamat valitsuse poolt kirjastamiseks vastu võetakse, nagu minister Ast seda lubanud. Siis on aga härra Ast valitsusest lahkunud, ja tema ei ole seda raamatut valitsusele müüa saanud. Ta ei ole ka raha saanud vaid on vekslid pank andnud, mida härra Ast sõbralikult shireerinud. Nende vekslite tähtaeg on aga kätte tulemas, kus ta nad välja maksuma peab. Kas see vekslite ja nende shiiru lugu õige on või mitte, seda ma ei tea, ei olnud ka põhjust seda uurida. Ta küsis, kas ma ei võiks temale abiks olla, et tema seda raamatut kuidagi trükkida saaks. Mina ütlesin, et ma ei või midagi kindlat öelda, ma ei ole kirjastaja, aga kui Teil on materjal koos ja igatahes pakub see huvitust, kuidasviisi kommunistlik majapidamise kord välja kujunemas on ja kuidas ta muutub ning hariliku majapidamise korra juurde tagasi pöörab. Mingisugust lubadust mina sel korral temale ei teinud. Pärastpoole, võib olla ühe või pooleteise kuu järele — ma olin vahepeal raskesti haige — palus Abramson mind teda uuesti vastu võtta. Sel ajal oli Paul Abramson avalikult välja astunud ja valimise agitatsioonist osa võtnud. Mina ütlesin talle, et minul

näib lootust olevat seda raamatut trükki anda. Selle järele hakkas Paul Abramson pikalt ja laialt seletama oma parteilistest väljaastumistest. Mina kuulasin pealt, ja Paul Abramson rääkis vähemalt tunniaja ümber sellest, missugused kavatsused temal on. Küsisin temalt, missuguse erakonnaga tema tahab välja minna, sel ajal tal veel erakonda ei olnud. Ta vastas, et tema kommunistidega välja ei lähe, vaid tahab tööliste vanematega välja minna, ja nende hulgas olevat temal suur poolehoid. Mingisugust ideede andmist, näpunäiteid Paul Abramson'ile minu poolt ei olnud. Mind see küsimus ei huvitanud. Ma kuulasin ainult Abramson'i kõnet pealt, kuidas tema kiirelt üle läks ühe küsimuse pealt teisele. Ta ei lasegi suurt vahele rääkida. Igatahes kaebas tema, et siis, kui tema minu juurde tulnud, olevat salapolitsei ta järele käinud. Mina ütlesin, et kui ta õige ja ausa tee peal käib, siis ei ole tal salapolitseid tarvis karta. See oli minu jutujamine Paul Abramson'iga. Ma ei tea midagi pikemalt seletada. Ma olin haige voodis ja kuulasin pealt, kuidas Abramson seletas. Pärastpoole lugesin mina tema väljaastumistest ja lahingutest lehes. Kuid rääkida igasugustest osavõtmistest minu poolt isiklikult, on aluseta. Kui härra Ast'il on niipalju lugu pidamist kõlblusest, siis peaks tema sellest kõlblusest ka Riigikogu liikmete vastu väljaastumises lugu pidama, sest ilma põhjendusega ja ühe lausega, ma ei tea, kas ta seda õieti tsiteeris, aruandja ütleb, et ei... (Aruandja J. Holberg: Just nii.) ...tervet niisugust süüdistust üles rajada ja rusikat raputada, on rohkem kui kergemeelne.

A. Sprenk (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teie kuulsite kõik, kuidas härra Ast meid süüdistab, muuseas ka mind. Asi on nii, et meid ei sallita sotside poolt. Meil oli juba varemalt mõte iseseisvat parteid asutada, millega Riigikogu valimistele iseseisvalt minna, sest meie teame, et sotsialistid ei ole kunagi paremat poliitikat ajanud, kui parempoolsed. Meil oli arvamine, et sotsidest pahempoolsemat võidakse riigivastasteks lugeda ja parteid sulguda. Abramson aga teatas, et midagi karta ei ole. Kuid seal oli meil veel üks asi puudu, ja see oli nimelt raha. Abramson ütles, et tema räägib pankadega läbi, kust võiks raha saada ja arvas, et raha saab, kui mõni kodanlik härra toetab. Tõepoolest saimegi pangast esialgu ühe vekslid vastu raha. Ja rahal on ükskõik, kelle käest ta tuleb, ega ta ikka vastuvõtmatu ei ole. Nii ka siis, härra Ast, kui ma veel olin sotsialistliku tööliste partei komitees, tehti seal ettepanek, parempoolsete härrade juurde minna ja raha küsida, ja mille peale kindel lootus oli.

Ma olen alati kindlal seisukohal asunud, ja ei ole kunagi müüdav isik olnud. Olen ka sellel seisukohal, nagu vanasõna ütleb, et lind võib üle pea lennata, seda ei saa keelda, kuid pesategemist võib keelata. Sel korral astusin ma parteisse ja läksin ühes valimistele. Kui nägime, et sotsidel ei olnud vaba kõnet propaganda jaoks, nii nagu täna härra Ast'il siin, sest seal hüüti neile igalt poolt vastu, et töölistel neid ei usu.

Mis puutub Paul Abramson'isse, siis ei taha mina teda maha teha. Tema on hea südamega ja pehme iseloomuga inimene. Seda näitab see, et kui ta kinni võeti, siis kaotas tema oma iseseisvuse ja on nüüd palju kirjutanud, mis õige ei ole, sest ta on püüdnud igast ölkõrrest kinni, et aga ise lahti saada. Kui sotsid hirmsa huraa ga naeravad, siis ei ole nemad ka vähe laimu meie kohta välja lasknud. Juba enne, kui meie partei sai asutatud, teadsid nemad ühest kui ka teisest, tõid ette niisuguseid ja niisuguseid andmeid, tähendab, neil oli kaitsepolitseiga ühendus. (Vahelhüüded.) No jah, teie teadsite, aga meie ei teadnud. (A. Rei, stp: Kas teie asjad on kõik kaitsepolitseis alati teada?) Ma seda ei tea. (Vahelhüüde pahemalt poolt.) No heakene küll, selleks olete teie hästi vilunud, väljaõppinud soliid mehed, elukutselised Riigikogu liikmed, selle vastu vaielda ei saa. Teie olete palju lubanud ja teid tunneb kogu Eesti tööliklass väga hästi, tunneb, et paremat pole teilt sugugi loota, kui paremalt poolt. Teie poete nagu täid naha vahele. (Vahelhüüde pahemalt poolt.) Üldse on poliitikaajamine väga keeruline asi, kuid teie oskate seda õige peenelt. Läänud aastal, kui Ast sai portfelli ministri koha, siis oli tööliklassi olukord väga hea, aga kui ministrikoht kaotati, siis ei kõlba see poliitika jälle kuskile, et sellega tööliklassile silmi teha. Vaadake, see ei ole õige poliitika. Aga ühte ütlen mina teile ometi, et ka siin koosolekul on pealtkuulajate hulgas isikuid, kes pritsimajas koosolekul olid, ja need võivad ka tõendada, et „Päevaleht“ ja „Kaja“ koosolekust õigemini kirjutasid kui „Ühendus“. Ja see on kõik õigus, ja sellepärast sotsid just tulevad süüdistama, et „Päevaleht“ on meile propagandat teinud. Meie tahame ikka tööliste poliitikat ajada, aga mitte nagu teie äraandlikku poliitikat, kannate seaduseelnõusid ühest Riigikogust teise ja pärast kiitete tööliste ees, et olete palju seadusi Riigikogule esitanud. Ühetaolised parempoolsetega olete kõik, teie pole midagi ära teinud, teie olete samuti Isborski ja vangitorni töölisti saatnud, see on töölistele kõik teada, sellepärast ei maksa teistele otsekohe propagandakõnega kaela tulla, nagu härra Ast siin tegi. Üks asi on

juba see, et kui meie koosseisu komisjoni tahtsime minna, siis mõnigi tööerakonnas toetas seda, sest teil on seal oma mehed kaitsta, kuna sotsidele see nähtavasti ei meeldinud ja hääletasid vastu, sest meie oleksime siis teadnud seisukohta võtta, aga sotsid ei lase. Aga nüüd meie ei tea mitte midagi ja peame ainult sellega leppima, mis sotsid seletavad, ja selle juures ei tea meie, kas see õige või vale on, teame ainult, et nende areteerimisel mingisugust sõjariista ei leitud, neil ei olnud nugagi taskus. Noh, mina ei saa aru, kuidas need riiki kukutavad, kui neil nugagi taskus pole, ainult mõni paberilipakas, ja sellega ometi riiki ei saa kukutada. Meie seisukoht on ikkagi niisugune, et meie liikmed vangist välja nõuame, et nad saaksid Riigikogu tööd osa võtta. Sotsidel on muidugi heameel, et nüüd on meil, jumalale tänu, eesõigus käes, Mina ei oska nii peenelt seletada kui Ast. (K. Virma, stp: Eks Teie lugege ette, mis Teie keskkomitee otsustas.)

Juhataja R. Penno: Vahepeal teatan, et on tulnud kaks ettepanekut. Esimene rkl. Johanson'i poolt, et Pesur'i ja Abramson'i vahiallajätmine eraldi hääletada, ja teine Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt: Riigikogu liikmed Paul Abramson ja Eduard Pesur viibimata vahialt vabastada ja Riigikogu tööd osa võtma kutsuda.

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Holberg: Ma pean kõigepealt tähendama selle peale, mis härra Ast'i kõnesse puutub. Ma pean ütleva, et see oli väga värvirikas väliselt, kuid väga vähe sisuliselt vastas neile materjalidele, mis koosseisu komisjonis käesoleva küsimuse otsustamisel ette toodi. Minu meelet on väga kerge niisuguseid ettekandeid teha sarnasel ühekülgsel kujul, näiteks ma võiksin paljugi niisamasuguseid ettekandeid teha samas asjas, mis käivad vastu-pidi härra Ast'i ettekandele, aga ma saan aru, et see ei ole võimalik siin teha, kui süüdistusakt on kokku seadmata, ja kui see kõik siin alles eeluurimise materjal on. Prokuratuur võib kõik selle veel tagasi saata ja täiendada eeluurimist, kuna praegu saaks ta ikka kuidagi viisi laiali kantud, mis sugugi soovitatav pole. Niisuguse ühekülgsel ettekande juures võib üksikud faktid välja noppida, võib ju niisuguse rikkaliku kirjandusliku materjali juures paljugi teha ja rääkida ja teatud meeolelu luua. Ma tahan siin tähelepanu juhtida kahe fakti peale, mis on iseenesest õige kõrvalise tähtsusega. Kõigepealt mis siin puutub sellesse Mihkalis, siis on lugupeetud härra Ast seda asja püüdnud nii valgustada, et nagu seda ei oleks sugugi

püütud selgitada. (J. Vain, stp: Kas andmetes on, et Mihkalai'd otsitakse?) Ma tahtsin härra Ast'i väidete vastu tähendada, et prokuratuuri esitaja on otsusele jõudnud, et see on pörandaalne tegelane, kuid ta on varjunime all tegutsenud, sest sellenimelist isikut ei ole mitte olemas.

Siis tähendan ma veel selle peale, et tööliste partei nimekirja ka nii korraga ei registreeritud. Ma tahaksin veel öelda, et seda mäletab igauks väga hästi, mis on härra Abramson omas tunnistuses seletanud, mille peale härra Ast oma süüdistuse rajas ja nii parempoolseid asja sekka segada tahtis. Härra Ast oli vist selle sootuks unustanud, mis härra Abramson omas ülekuulamise tunnistuses ütles, tema ütles nimelt „et kui mina käisin härra Pätsi juures, siis ütlesin mina, et kaitsepolitsei mind valvab.“ Ta oli härra Pätsile seda öelnud, aga mitte seda, et ta kommunistidega ühenduses on. Nii on siis lugu. Ühekülgelt seda asja ette kandes võib ju teatud meeleolu luua. Mis puutub ettepanekusse, et Pesur'it mitte vahialla jätta, siis peab tähendama, et kohtuvõimud on siin küllalt andmeid leidnud, et tõkkeabinõusid tarvitusele võtta. Komisjon arutas seda küsimust ja jõudis otsusele, et Pesur, kui tema vahi alla võeti, kui tema kohta see tõkkeabinõu tarvitusele võeti, ei olnud Riigikogu liige, ta oli siis lihtkodanik. Ta oli paljalt kandidaat ja selge ei olnud, kas ta üldse tulevikus Riigikogusse saab, sellepärast oli arusaadav, et tema suhtes niisuguse raske süüdistuse juures tõkkeabinõuna tarvitusele võeti kinnipidamine. Praegu ei ole ka mingisugust alust tema vahialt vabastamiseks. Kaudsed andmed räägivad hoopis vastupidist ja näitavad väga hästi, et Pesur'il teatud sümptomid olid nende inimestega, kes teda Luther'i vabrikust välja kiskusid kahtlase poliitikasse. Peale selle pikemalt ja laiemalt tutvunedes tema elukäiguga peab ütlema, et see näitab, et ta mitte lihtreatöoline polnud, kuna tema juba 20-aastasena Luther'i vabrikus töölistevanemaks oli. Nendest seisukohtadest välja minnes asus komisjon seisukohale, et Pesur tuleb vahialla jätta, ja et kaks liiget jäi erapooletuks, siis arvan mina, et kuigi neil tõesti veene oleks olnud, et Pesur nii süütu on, siis oleksid nad vastu pidanud hääletama ja poleks mitte võinud erapooletuks jääda. (J. Vain, stp: Kas teil andmeid on selle kohta, et Mihkalai'd jälgitakse?) Igatahes, mis tehakse, see on tehniline küsimus ja see ei kuulu koosseisu komisjoni kompetentsi. Kas kohtuvõim oma jälgimist teatava isiku suhtes jätkab või mitte, seda küsige härra kohtuministri käest. Meil igatahes min-

gisugust juurdlust ei ole, ja ei või meie kohtuvõimude tegevust omalt poolt täiendada hakata.

Juhataja **R. Penno**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (stp): Faktilise märkusena tõendan veel kord, et Paul Abramson'i tunnistuses on kaks lauset, mida mina siin olen öieti tsiteerinud. Abramson ütleb oma tunnistuses: „Minu läbikäimisest Riisman'iga pidi teadma ka härra Konstantin Päts.“ Ja järgmises lauses seletab tema: „Ma ei tea, kas ma temale just Riisman'i nime nimetasin, vaid ma rääkisin üleüldiselt.“ Seda vaatasin ma eraldi hoolega läbi ja mul on ka need laused üles kirjutatud, ja ka komisjoni esimees, lugupeetud härra Jaakson vaatas neid mõlemaid lauseid samuti, ja kõik see aruandja tõendamine, nagu ei oleks neid lauseid seal olnud, ei ole õige. Mis tema peale selle veel räägib härra Konstantin Pätsist, seda ma ei tea, ja see ei puutu asjasse. Ainult need kaks lauset, mida ma nimetasin, need on seal sees.

Juhataja **R. Penno**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Pätsil.

K. Päts (põl): Ma tähendasin oma seletuses, lugupeetud Riigikogu liikmed, et mina Abramson'ile, kui tema pikalt ja laialt seletas oma väljavaadetest, tähendasin, et tema kui noor inimene ja mitte küllalt ettevaatlik omas palavas agitatsioonis, võib sattuda kommunistide hulka, ja et see võib temale hädaohtlikuks muutuda. Siis ütles tema, et minul võib ju kokkupuutumisi olla kommunistidega kui tööliste vanematekogu esitajal, aga ma võin Teile oma ausõna anda, et ma kõik saan tegema selleks, et etteotsa saaksid töölistevanemate seast niisugused isikud, kes kindlad Eesti riigi poolehoidjad on. Võin siin kindlasti öelda, et niipalju on minul juttu olnud Abramson'iga kommunistidest. Mingisugusest Riisman'ist juttu ei olnud. Riisman'i nimi oli mulle täiesti tundmata ja esimest korda lugesin seda ajalehest, kui tema kinni oli võetud.

Juhataja **R. Penno**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Holberg'il.

J. Holberg (põl): Härra Abramson seletab omas tunnistuses pikalt ja laialt, kuidas tema tööliste parteiga konflikti on läinud, kuidas peategelased teda lahkuma on sundinud ja kuidas pärast teda on tagasi palutud ja talle kandidaadi kohti pakutud. Ja siis pärast ütleb, et vaadake, mina pidin, kui ma

seal vabrikutes liikusin — meie töölised on suuremalt osalt kommunistide poolehoidjad olnud — ja tuleb mul nüüd nendega tegemist teha. Ja selles mõttes kõneles tema ka vististi härra Pätsile. Aga et tema oleks läbi käinud kommunistide agentidega, seda ei ole tema kuskil öelnud. Tema ütleb mitmel pool, et minul ei ole mingisugust tegemist kommunistidega olnud. (K. Virma, stp: Need on kõik uued asjad! — J. Vain, stp: Meie küsime ainult, mis seal aktis on? Lugege meile need kaks lauset ette ja asi on selge.)

Juhataja **R. Penno**: Ettepanekud on tehtud hääletamise korra kohta rkl. Johanson'i ja rkl. Martinson'i poolt, Riigikogu liikmete Pesur'i ja Abramson'i väljaandmise küsimus lahus hääletada.

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Tiefert'il.

O. Tiefert (as): Õieti on siin küsimus selles, kas on küllalt kahtlust, et kaks Riigikogu liiget välja anda. Takistusabinõu määratakse sel korral, kui küllalt kahtlustavaid andmeid on, et kedagi isikut võiks süüdi mõista. See on juriidiliselt nii. Ja mina kui Riigikogu liige, kes ei tunne neid akte, mis koosseisu komisjonis arutamisel olid, ootasin huvitusega just seda resultaati, mida annab aruanne ühelt poolt ja kaitse teiselt poolt. Aruandja toetas koosseisu komisjoni seisukohta, oli seega süüdistaja osas; härra Ast kaitsja osas. Kuid nii süüdistaja kui ka kaitsja selles küsimuses mind ei rahuldanud. Niihästi süüdistuses puudusid küllaldased andmed, et just rkl. Pesur niipalju süüdi on, et teda võib vahiall pidada. (Aruandja J. Holberg: Ei saa ju tervet eeluurimise materjali ette kanda.) Ma pean ütlema, et koosseisu komisjoni aruandes igatahes oleks see täpsemalt tarvilik olnud. Kui siin koosseisu komisjoni tööd informeeriti, niisama ka rühma tegelaste poolt, kes koosseisu komisjonis olid, siis oli minul niisugune mulje, et rkl. Pesur tuleb vabastada ja muidugi minu rühmakaaslased võivad seda tõendada, et mina rühmas seda arvamist väljendasin, kuid pärast härra Ast'i kaitsekõnet on minu mulje teatud määral muutunud. Küsimus seisab selles, kas on ikka küllalt kahtlustuseks andmeid. (J. Piiskar, stp: Mõni inimene kahtleb sellejuures, kas tema ise

olemas on.) Ja tähtis on see, kas on need andmed, mis kaitsepolitsei ette tõi, küllalt usaldusväärilised. Kui kaitsepolitsei andmed ekslikud on, siis ei või mitte koosseisu komisjoni ettepaneku poolt hääletada; kuid härra Ast on niivõrd selgesti seda toonitanud, et kaitsepolitsei väga hästi informeeritud on kõigest sellest, mis sündis abramsotside parteis, selle tõttu tekib mulje, et kaitsepolitsei andmed on õiged, et ilma asjata kedagi vahiall võetutest ei süüdistata. Kui aga kindel on, et kaitsepolitsei hästi on informeeritud, ja kohus need tõendused vastu võtnud, siis näib minule, et härra Ast'i kõne tõesti on väga suureks süüdistuseks rkl. Pesur'ile.

Juhataja **R. Penno**: Teie kõneae on täis.

O. Tiefert (as): Ma lõpetan kohe. Kuna peale selle ka lugupeetud koosseisu komisjoni esimees, kes tunneb täpselt süüdistusmaterjali, komisjonis seisukohta ei ole jõudnud võtta, kas Eduard Pesur'it jätta vahiall, jään mina isiklikult hääletamisel Pesur'i kohta erapooletuks.

Juhataja **R. Penno**: Kõigepealt tuleb hääletamisele koosseisu komisjoni ettepanek, lubada kohtuvõimudele vahiall jätta rkl. Paul Abramson. (Hääletatakse.) 48 häälega üksikute hääle vastu on ettepanek vastu võetud. Hääletamisele tuleb koosseisu komisjoni ettepanek, lubada kohtuvõimudele vahiall jätta rkl. Eduard Pesur. (Hääletatakse.) Poolt on 33 häält, vastu 36 häält, sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

22. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — tööerakonna Riigikogu rühma ettepanek. Varemalt jäi vahele maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus. Selle seaduseelnõu kohta on esitatud kirjalik ettepanek, anda seaduseelnõu maakomisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek

vastu võetud.

Riigikogu päevakord on läbi. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**,

Abisekretär **K. Kornel**.

Abisekretär **J. Piiskar**.